

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարեկան 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 7 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакція «Мпактъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ է Լ Է Ֆ օ Ն № 253.

ՄԵԼԻԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Յայտարարութիւն ընդունում է ամեն լիզուով:

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
իրաքանիւր լառին 2 կոպեկ:

Տ է Լ Է Ֆ օ Ն № 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Գ Ի Ր Գ Ի Դ Ո Ր Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի

ԲՈՎԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

Ո՛վ պիտի հոգայ, Հեղինակաւորութիւն և օր-
թագորութիւն. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գաղթա-
կանների վերադարձը. Իշխան Գ. Գ. Շերվաշիձէ:
Մասնաւորութիւն. Նամակ Բագուից. Նամակ
Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. ԱՍՏԱՐԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նոր
բարդութիւններ. Նամակ Բաղրամյանից. Նամակ
Ամերիկայից. Արտաքին լուրեր. ԽԱՌՆ ԼՈՒՔՆԻ:
— ՀԱՌԱՎՈՐՆԵՐ — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ — ԲԱ-
ՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Քրդեր:

Ո՛Վ ՊԻՏԻ ՀՈԳԱՅ

Մենք անցեալ անգամ էլի տպագրեցինք մի
յօդուած, որ մեծ մասամբ նուիրված է Բա-
գուի աշխատաւոր դասակարգին: Այդպիսի
նկարագրութիւններ տառաջին անգամ չեն
լոյս տեսնում մեր մէջ: Տեղական լրագրու-
թիւնը երկար տարիներէջ ի վեր անթիւ
անգամ ասել և կրկնել է նոյնը, ինչ որ
հրատարակ է հանդիմանալու: Բայց նկար-
ագրողները միանգամայն համաձայն են մի
բանի մէջ—որ աշխատաւոր դասակարգը
Բագուի նաւթահանքերում ու գործարա-
րաններում ենթարկված է հակառոշտապա-
հական ծանր, մաշեցնող պայմանների. առ-
բէջ տարի այս պայմանները, մնալով ան-
փոփոխ, մաշում, այլանդակում են այն ահա-
զին բաղմունքները, որ դուրս է գալիս բուն
ժողովրդի միջից, դեղերից և այս կամ
այն պատճառով թափվում է Բագու մի
կտոր հաց աշխատելու համար:

Հարկ չը կայ մի առ մի թելը այստեղ
թէ ինչն է թունաւորում աշխատաւոր
մարդու կենքը: Պահտութիւնները բազմա-
թիւ են, կարեքները ստեղծում են մի ծանր,
բայց այդպիսի պայմաններ, որ այլանդակում է
մի ամբողջ դասակարգ, որ աշխատանքի
անընդունակ է դարձնում հազարաւոր
մարդկանց:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔՐԴԵՐ

Ռուսաց կայսերական Աշխարհագրական ըն-
կերթութեան կողմանէն բաժինը այս տարի
հրատարակել է իր «Հիշատակարանի» տասն
իններորդ հատորը («Записки», книжка XIX),
որի մէջ մի բանի հետաքրքրական յօդուածներ
կան, գրանցից առանձին ուշադրութիւն դա-
ւում է «Քրդեր» անունով յօդուածը, որի հեղի-
նակն է ընդհանուր շարքի գլխաւոր կարգի:
Նկատի առնելով թէ ինչ աղետալի դեր են կա-
տարել, կատարում են և պիտի կատարեն քր-
դերը Փարսի-Ասիայի արևմտանկի պատմութեան
մէջ, մանաւանդ այն հանգամանքը, որ այդ կա-
տարի և արևմտաբուն ցեղերի մասին մինչև
այժմ մի անփոփոխ և անըզջանալ հեռագորու-
թիւն է եղել, մենք հարկաւոր ենք համարում
ժամանակակից մեր ընթերցողներին կարգելով այդ
հետաքրքրական յօդուածի հետ, հետաքրքրական
մանաւանդ այն պատճառով, որ հեղինակը կանգ
է առնում վերջին տարիների անցքերի վրա,
խոսում է և հայերի մասին, յայտնում է կար-
ծիքներ, որոնք յայտնի չափով նշանակալիւնից
զուրկ չեն, աչքի առաջ ունենալով հեղինակի
զիրքը և այն գիտնական ընկերութիւնը, որ
հրատարակել է այդ կարծիքները: Մենք հարկա-
ւոր համարեցինք թիթի կրճատումներ անել,
իսկ տեղ տեղ, որ հեղինակը անհիշող կորստա-
ցութիւններ է անում և բռնադատութիւնը բացա-
րութիւններ է տալիս խոյր փաստերի վերա-
բերմամբ, մեղ թող ստիճը դնել մեր կարծիք-
ները զմի սակ ժամանակների մէջ:

Ի

Քրդերը առաջաւոր Ասիայի ամենահին բնա-
կիւնների կարգին են պատկանում. լեզուի և
տիպի կողմից նրանց պէտք է դասել արիական
ծագում ունեցող ազգերի շարքում: Որքան հնա-
րաւոր է գտնել մինչև մեր օրերը հասած տե-
րուում, որը ասելի ուղիղ կը լինէր անուանել
հիւսիսային Քրդիստան, որովհետև քրդերը ա-

Բագուի նաւթահանքերը վաղուց
պարտաւոր էին ուշադրութիւն դարձնել
այդ աղետալի պայմանների վրա, որոնց մէջ
ապրում են աշխատաւորները: Միլիոններ
դիպող գործատէրերը չը պիտի մոռանային,
որ այդ աշխատաւորներն են ոսկի հանում
գետնի տակից: Իւրաքանչիւր գործունէութի-
ւիւն, որ չէ հիմնված անգույթ հարստա-
հարութեան, միգրու, դուրս գլխու սիս-
տեմի վրա, պարտաւորութիւն է դնում
արդար, շիտակ, մարդկային պայմաններ
ստեղծել գործին մասնակցող բոլոր անձանց
համար, նայած նրանց դիրքին ու պաշ-
տօնին, չը մոռանալով որ մէկին աշխա-
տանք, մեկին ահալին արդիւնքներ մատու-
կարող գործը հաստատու մնայուն կը
լինի միայն այն ժամանակ, երբ նկատի
կառնվին բոլոր գործողների օգուտները:
Սակայն Բագուի գործողների ահալին
մեծամասնութիւնը դաւանում է հին ա-
սիական իդէալներ. նա գիտէ միայն մի
բան—վարձ ապր և այլ ևս ոչինչ պար-
տաւորութիւն չընդունել: Աշխատող ձեռքը
նրան հարկաւոր է լոկ իրեն շահագործու-
թեան անշուշտ մի գործից, նա ոչ միայն
չէ մոռնում իր մօտ աշխատող յարմա-
րութեան մասին, այլ ամեն կերպ աշխա-
տում է նոյն իսկ չը վարձաւորել իր գոր-
ծում զբաղողացած, հաշմանդամ դարձած
մարդուն: Նրան հասկանալի է միայն զբո-
ղիւր, բաշտիւր, ամեն ինչ իր շահի համար
անտես անելու իմաստութիւնը:

Կրթութիւնը ծանր, անտանելի է մանա-
ւանդ տեղացի, բուն ասիայի գործատէրերի
իշխանութեան տակ: Փոքր ի շատ և եւրօ-
պական կարգերին սովոր Ֆիրմաները աշ-
խատող դասակարգին նայում են մարդկայ-
նութեան տեսակէտից: Այսպէս, Նոբէլ եղ-
բայրների ահալին գործարանում մի շարք

ներից բնակվում էին արեւելեան հարստի (Եւ-
րասիացի գէյի արեւելք) և Զաղրուս սարերում:
Ժամանակի ընթացքում նրանք զբաղեցին աւելի
մեծ տարածութիւն, և այժման ժամանակ ջր-
գերի ամենամեծ մասի բնակութեան սահման-
ները պէտք է համարել. արևմուտքից Եփրատ
գետը, հարաւից Միջագետքի դաշտավայրը և
Լաւրիստանի սարերը, արեւելքից Ռախմիդի
լեռնաշղթան և հիւսիսից Արաքս գետը: Այս
սահմանների մէջ քրդերը կազմում են ազգա-
բնակութեան մեծամասնութիւնը: Ուստի, իւր-
ովից այս երկրի մասին, ես գործ կածեմ Քրդ-
ընտան անունը, թէ և այդպէս սովորաբար կոչ-
վում է միայն Պարսկաստանի Արդէբեան նա-
հանգը:

Քրդերի առանձին և բազմամարդ գաղութներ
պատահում են Պարսկաստանի խորասան նահան-
գում, Երևանի նահանգում ու Կարսի շրջանում,
այլ և Եփրատի արևմտեան կողմերում, որ բեր-
դեր խառնվում են միւս բնակչական ազգե-
րի հետ: Բնիդէլ-գաղ թարգմանում, խորհանգաղ
և Զուդի սարերի հարաւային լանջերի վրա, Զա-
ղրուս սարերում և պարսկական Արդէբեան ու
Քիրմանշահ նահանգների մեծ մասերում քրդե-
րը իրիտ մեծամասնութիւն են կազմում ոչ
միայն գիւղերում, այլ և բազմաբնակ. իսկ
մնացած տեղերում, շարունակելով մնալ ամե-
նից բազմաթիւ ժողովուրդ, նրանք փոքրամա-
նութիւն են կազմում իսկապէս միայն բազա-
ների մէջ:

Հայաստանի անունը, որ այժմ հայտնի մա-
նուր գործ է անում վանի, Էրզրումի և Բիթ-
լիսի վիլայէթների մի մասի վերաբերմամբ,
բոլորովին անմասն է տեղացիներին և ազգա-
գրական հիւսիս չունի: Հայերը կազմում են
ազգաբնակչութեան փոքրամասնութիւն այս երկ-
րում, որը ասելի ուղիղ կը լինէր անուանել
հիւսիսային Քրդիստան, որովհետև քրդերը ա-

գեղեցիկ միջոցներ են ձեռք առնված՝ ծա-
ռայողների դուրսը լաւացնելու համար:
Այդ գործարարներ, սակայն, մի ուսման է
շրջապատող ասիականութեան անապատում:
ոչ մի լաւ կարգ պահուցիչ չէ դուրս գնում,
չէ անկում այն հողի վրա, որի շահագոր-
ծողներն են հայերը, թուրքերը, հրեաները,
նոյն իսկ առանձին ու այլ օտարազգիները,
որոնք պատահում են մանր մուր գործա-
րանատէրերի շարքին:

Ասում են որ այդ տեսակ գործատէրերը
առանձին-առանձին վերցրած՝ ներկայաց-
նում են այնպիսի թույլ ու անընդունակ
անհատներ, որ չեն կարող ծառայող դա-
տակողի անթիւ կարգներին բաւարարու-
թիւն տալ: Շատ լաւ: Բայց Բագուի ունի
մի առանձնայատկութիւն. այնտեղ շատ
հեշտ են գլուխ գալիս միութիւններ: Երբ
հարկաւոր է լինում նոյն իսկ արուեստա-
կան միջոցներով գներ բարձրացնել, լսել
միջազգային շուկաները, այն ժամանակ կազմ-
վում են սխրեկականներ, դաշնակցութիւններ,
որոնք համախմբում են այդ գործատէրե-
րին և դարձնում են նրանց մեծ ոյժ: Մի-
թէ չէ կարող նոյն ընկերական ուժին, նոյն
հաւաքական գործակցութիւնը ձեռք առ-
նել աշխատաւորների հայցը, բարեու-
բել հազարաւոր մարդկանց դուրսը, հիմնելով
յարմար և լաւ բնակարաններ:
Բայց անկող ձրի դաւնթացիներ, գրաւա-
րաններ և այլ այնպիսի հիմնարկութիւն-
ներ, որոնք կրկնող ու աղետալից են—
բայց բուրժուական կամուրջ ու հարստա-
հարող ուժին երբեք չէ կարող միութիւն
կազմել խեղճների օգնելու համար, քանի
որ նրա աւետարանի կողքին գրած խրատը,
որ աւանդված է պապիկից, անդալար
կանչում է նրա ականջում թէ պէտք է
հարստանալ, իսկ հարստանալու համար

մեն բանի մէջ տիրապետող ազգ են այստեղ:
Վանի լէ՛ի մօտ գտնվող փոքրիկ միւսմաները,
որ հայերը կազմում են մեծամասնութիւն,
չառ քիչ ազգաբնակչութիւն ունեն, աղքատ են
և քաղաքական նշանակութիւն ունենալ չեն կա-
րող: Հայաստանի անունը իբրև աշխարհագրա-
կան տէրմին վաղուց է քննվել Ասիայի գործա-
ծութիւնից և առաջին անգամ յարութիւն ա-
ռաւ, երբ կոմս Պապիկիչ անուանեց նոր նուա-
ձած Երևանեան խանութիւնը: Հայկական նա-
հանգ: Յամանայն գէյու, վանի, Բիթլիսի և Էր-
զրումի վիլայէթների բնակիչները չեն էլ են-
թադրում թէ ապրում են Հայաստանում *):

*) Խոսել հայերի կամ քրդերի մեծամասնութեան
մասին վերջին 10—15 աշխատի տարիներից յետոյ
կրթ թիւը կառավարութիւնը շուրջ չէ խնայում հա-
յերի թիւը պահանջներով թէ իրականութեան մէջ
է թէ թիւը միայն խոսքով մոռանալով երկրից դուրս
եկած ահալին գաղութակալութիւնները, ուրիշ կոտո-
րած, մանաւանդ ձեռքի տակ չունենալով ձեռք
թուանշաններ, լոկ ենթադրութիւններով ոչ ոք
չէ քննել Փարս-Ասիայի բազմազգեց շրջանում: ա-
նուանը որ գաղութիւն ունի Արաքսից Հայաստանի
ընդ—առնելը քան անտեղի է մի լուրջ գիտնական ու-
սումնասիրութեան մէջ: Յայտնի է որ թիւը 1878
թ-ից ամեն հնար գործ է դնում որ Հայաստանի թիւ
չը կայ Հայաստանի եթէ ոչ գնդապետը անդալման
հաւատ է բնծայում թիւը երբեք խաբէր, մեղ միտ է
ցաւել: Մոլորութիւն է ծաղրելի մոլորութիւն է
Հայաստանի թիւ: Հայաստանի անունը նորից
թիւն առաւ Պապիկիչի ժամանակ: ով փոքր է շատ
ճանաթ է պատմութեան նա առանց դժուարութեան
Թեւեղ է ընկ այդ մարդը: Թիւնը միտ է ասել
որ աշխարհագրական տեղանքները միտ ազգաբնակչու-
թեան անուն են: Եւ չեն կարողանալ. հայաբնակ
բուն և գաղութները նրան անուանում էին Այֆու-
այժմ արդարացի կը լինէր անուանել Պեղաշտան
բայց ո՛վ է մոռնում այդպիսի փոփոխութիւնների մա-
սին: Նոյն իսկ Թեւեղը պահպանել են Հայաստանի
չին անունները շատերը, նրանք այժմ էլ գործ են
անում Բաթին, Կրճան, Քղի, Դաւաթ, Արդէն, կան
հաւել-բաւոյ դեղերը, որոնց մէջ վաղուց մի հոտ հայ չը
կար բայց որոնք պահել են իրանց բուն հայկական անուն-
ները, բաւական է աչքի անցկացնել Երզրումի կամ Վա-
նի վիլայէթների գիւղերի ցուցակը, և ձեռք առաւ
դուրս կը գտն Կրճիկ, Վարդէշէն, Մարտարո, Մարե-
շու, Բնիկաղաւ, Սուրբ-Օշան, Վերական, Կարմիր
Մարդիկ, որոնց մէջ վաղուց ապրում են Թեւեղ-
կամ Բաթին: Միայն այսպիսի անունների շարքը բաւա-
կան է ապագայանելու, որ Հայաստանի անունը
Պապիկիչ չէ գործածութեան մէջ մնացել...

աւելորդ չէ իւրաքանչիւր կօպէկ, որ խը-
վում է ուրիշից, որ դուրս է գլխում այն-
պիսի մարդկանցից, որոնք անկողու և ան-
բարբառ են...

Եւ ո՛վ պիտի հոգայ, ո՛վ պիտի վերջ
տայ այն աւելից դուրսը, որին տարի-
ների ընթացքում մատնված է ժողովրդի
աշխատող մարդը:—Կայ Բագուի մէջ մի
հիմնարկութիւն, որ նաւթահանքերից
ներկայացուցիչն է և որի պարտքն է
հոգալ տեղական բոլոր կարգերը: Դա
նաւթահանքերի ժողովի խորհուրդն է:
Այդ հիմնարկութեան ղեկավարներն են
նոյն բուրժուա գործատէրերը, և հէկեց
այդ է պատճառը, որ նա մինչև այժմ բուն
աշխատող դասակարգի համար կարողացել է
հիմնել հիւանդանոցներ և, եթէ չենք սխալ-
վում, ծրագրել է դպրոցներ էլ բանալ
նաւթահանքերում: Կրանք միջոցներ են,
ճշմարիտ է, բայց անբաւարար, թոյլ միջոց-
ներ: Խորհուրդը ուղիղ պարտականութիւն է
համարում ծառայել գործատէրերին, մինչ-
դեռ աւելի մեծ պարտք ունի աշխատող
դասակարգի առաջ, որ մաշվում, փչանում
է բարոյապէս և ֆիզիկապէս: Հարցնում
ենք էլ ո՛վ պիտի օգնէ:—Եւ երբ միլիոն-
ների քաղաք պիտի սրբէ իր ճախարից
այն ահալին, ամօթալի սև բիծը, որ ներ-
կայացնում է մի ամբողջ դասակարգի ող-
բալի դուրսը:

ՀԵԼԼԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՕՐԹՈԳՐԱԲՈՒԹԻՒՆ

«С. Петербургскія Вѣдомости» լրագրի №
187-ի մէջ տպւած է ուշադրութեան արժանի մի
յօդուած, որ կրում է «Գնահատմանի սրբազան
պարտականութիւնը» վերնագիրը: Ո՛րն է Գնա-
հատմանի պարտականութիւնը: Յօդուածը ան-

Թիւ

Քրդերի թիւը այժմ անհնար է որոշել: Միայն
Ռուսաստանի է, որ պահում է իր սահմաննե-
րում ապրող քրդերի ճիշդ հաշիւը, իսկ Թիւր-
քիայում, բայց մանաւանդ Պարսկաստանում,
մինչև անգամ նախկին քրդերի թիւը ճիշդ
յայտնի չէ, իսկ թափառականների մասին խօ-
սել անգամ աւելորդ է: Այս հանգամանքը ա-
ռաջանում է թիւը բաց և պարսից կառավարու-
թիւնների թափափութիւնը, այլ և նրանից, որ
քրդերը չեն ուզում ենթարկվել ժողովրդագրու-
թեան որ և է ձեռն, որովհետև կարծում են թէ
ժողովրդի հաշիւ ու համար կազմելը ստաջին
բայց է նոյն ծանր հարկերն ու տուրքերը սահ-
մանելու համար, որոնց ենթարկված է նրանց
զրացի ազգաբնակչութիւնը: Բերում են թիւը բա-
հայտակ և պարսկահայտակ քրդերի թիւը
Բաւթիւնսի արեւմտային, որ զետեղված է
Encyclopaedia Britannica-ի մէջ: Այդ թիւերը
իսկականից շատ նուազ են և կարող են ըն-
դունել միայն իբրև minimum քրդերի հաւանա-
կան թիւ: Եւ թիւը է որ մեծ սխալ չի լինի,
եթէ ասենք որ Թիւրքիայում և Պարսկաստա-
նում (բացի խորասանից) ապրում են 2 1/2-ից
մինչև 3 միլիոն քրդեր:

Ռուսական թւերը.			
Թիւ	Գումար	Պարսկահայտ.	
Երզրումի վիլայէթ	350,000	Արդաբանական	250,000
Կրճիկ	320,000	Արդէբան	120,000
Բիթլիսի	130,000	Քրդանշահ	23,000
Վանի	170,000	Խորասան	150,000
Մուսուլի	250,000		750,000
Սեւ-Եփրատի անջուր	150,000		
	1,500,000		
Ռուսաստան (առաջ պաշտօն. տղերքները)			
Կարսի շրջան	31,213	Երևանի նահանգ	36,478
Գանձակի	34,161	Երզրումի	1,266
		Գնդակ	2,000

խնայ հարուածում է յոյներին, որովհետեւ նրանք օրթօդքսութիւնը դարձրել են հելլենականութեան գաղափարի ծառայ: Այդ միտքը հաստատելու համար բերվում է այն փաստը, որ Քրիստոսի յարութեան տաճարում, Երուսաղէմում, ուստայ եկեղեցին ոչինչ իրաւունքներ չունի, մինչդեռ այնպիսի վարդիկ ազգութիւններ, ինչպէս են հայերը և ղաղթները, պատարագ անելու իրաւունք ունեն ֆրիստոսի գերեզմանի վրա: Յոյները, իբրեւ օրթօդքս եկեղեցու ներկայացուցիչ, չեն թող տալիս ուստայ եկեղեցականներին ուստային լեզուով պաշտօն կատարել այդ նուիրական տեղում, մինչդեռ ամեն տարի ուստայութեան մի անգամ ընդմեջ թիւն է թափվում Երուսաղէմէ Կա անիրաւութիւն է, և յօդուածը պահանջում է վերջ գնել այդ դրութեան:

Արիւթը այժմ կայ: Յոյները երախտապարտ են Ուստայութեան, որովհետեւ եթէ Նիկիոյայ Կայսրը հեռագիր չուղարկէր սուլթանին և չը պահանջէր դադարեցնել պատերազմը, Յունաստանը ամբողջովին թիւրք զօրքերի կատաղութեան կը մատնվէր: Ուստայ յոյների պարտքն է, իբրեւ երախտագիտութեան նշան, իրաւունք տալ ուստայ եկեղեցականներին պաշտօն կատարել Երուսաղէմի տաճարում: Իսկ եթէ յոյները այժմ էլ ընդդիմանան և ուստայի դէմ մրցելու համար միասին պայքարեն իր և մահմեդական թիւրքերի հետ, ինչպէս արեւ են մի քանի անգամ, այն ժամանակ ուստայ գիւղումստիան Կ. Պոլսում պիտի հարց դնէ ուստայ եկեղեցու իրաւունքներին մասին և լուծէ այդ հարցը ուստայ գիւղի և պետութեան շահերի տեսակէտից:

Այս առիթով մենք հարկաւոր ենք համարում երկու խօսք ասել: Անցեալ դարերում, երբ չը կար ազգայնական խտրութիւն, այլ կար միայն եկեղեցիների փոխադարձ և անհաշտ մրցութիւն, Երուսաղէմի տաճարում սեփականութիւն և իրաւունքներ ձեռք բերին յունաց, կաթօլիկ և հայ եկեղեցիները: Այնքան մեծ էր երեք տէրերի փոխադարձ հակառակութիւնը, որ ասպին վէճեր յարուցեցան, և իւրաքանչիւր կողմ դիմում էր թիւրք կառավարութեան օգնութեան: Հասկանալի է, որ այս դրութեան մէջ քրիստոնեայ աշխարհը մինչև անգամ մտածել չէր կարող իր ամենամեծ սրբութիւնը—Երուսաղէմը, թիւրքերի տիրապետութիւնից ազատելու համար:

Կրօն

Քրդերի ահազին մեծամասնութիւնը դաւաճում է մահմեդական կրօն, սուննի է, Շաֆիի աղանդին: Նրանք չափ չուն են ընդունել իսլամը, բայց չեն կորցրել ազգային հոգին և այդ պատճառով չափ անգամ են պատերազմ մղել առաջին, անկասկած օրինական, խալիֆների դէմ: Իսկ թիւրքաց այժմեան սուլթաններին նրանք խալիֆ չեն ճանաչում և աւելի ընդունակ են կրօնապետներ որոնել իրանց չէլսերի մէջ, որոնցից մի քանիսը ծագում են Օմէրեան հարստութեան խալիֆներից: Քրդերի բարձր դասակարգը աշխատում է շերտնետնող մահմեդական ցոյց տալ իրան: Նոյնը կարելի է ասել և հարաւային Քրդիստանի գիւղերում ու քաղաքներում: Նստակեցող կեանք վարող քրդերի մասին, իսկ մնացածները առհասարակ անտարբեր են դէպի հաւատի գործերը և միայն ճգնաժամների կամ թէ քրիստոնեաների դէմ կռուելու ժամանակ է դարձնում ֆանատիկոսութիւնը, թէ իրաւունք ձեռք բերելու համար: Թէ կողմնորոշմանը ֆանատիկոսութիւնը, թէ կողմնորոշմանը անտարիկ սէրը:

Ինչպէս ասացինք, բոլոր քրդերը չեն ընդունել մահմեդականութիւն, նրանց մի մասը պահանջ է մի կրօն, որ նման է Զրադաշտի կրօնին (եզիդներ), միւսները դաւանում են քրիստոնեականութեան մի կրօն, որ յայտնի է Ալի-Ալլահ անունով:

Աշտական արիւնահեղ հալածանքներին ենթարկվելով նախ քրիստոնեաների և ապա մահմեդականների կողմից, եզիդները սուրբեցին թաղանթ իրանց հաւատի դասանմաները կողմնակի անդիմացից, ուստի և յայտնի չեն նրանց վարդապետութեան մանրամասնութիւնները: Եզիդները ընդունում են, որ քնութեան մէջ չար ու բարի սկզբունքները հաւասար իրաւունք ունեն, ուստի երկրպագում են բարի սկզբունքի մարմնացումին, որ կրակն ու արեգակն է, միևնույն

մար. մշտական կռիւները, անկարգութիւնները քրիստոնեաների միջից վերացնելու համար թիւրք կառավարութիւնը մինչև իսկ հարկադրված է պահապան թիւրք ղեկավարներ կանգնեցնել եկեղեցու մէջ:

Յայտնի է, որ Կրիմի ահաւոր պատերազմի պատճառներից ամենազրկաւորն էր Երուսաղէմի հարցը. Նիկիոյայ I պահանջում էր, որ յոյները տիրանան մի քանի իրաւունքների, որ խել էին կաթօլիկները: Յոյն հոգևորականութիւնը անշուշտ զոհ մնաց, որ իր իրաւունքների համար դաժան և աշխարհաւեր պատերազմ էլ տեղի ունեցաւ: Բայց նա, ապագայում, չուղեց գիւղութիւն անել իր դաւանակից ուստայ եկեղեցուն, և այս լոկ այն պատճառով, որ մէջտեղ չաշտվում էր ազգայնութեան խնդրի. յոյները օրթօդքսութեան հետ վաղուց ձուլել են հելլենականութիւնը, և այդ պատճառով ոչ մի գիւղութիւն չեն անում պաւսան ցեղերին ոչ միայն Երուսաղէմում, այլ և Բալկանեան թերակղզում: Հասկանալի է որ սլաւոններն էլ իրանց ազգային շահերն են պաշտպանում. այստեղից առաջ են գալիս նրանց իրաւացի պահանջները: Հարց է, յայն կղերը երկար կարող է ղեկավարել երբ անհուն է որ միայն ինքը չէ ազգայնութիւնը միացրել եկեղեցուն հետ և կըրօնը դարձրել ցեղական առանձնութեան և ազգայնական ձգտումների դրօշակ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂԱՍԱՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Ահա մի ամիս է, որ թիւրքահայ գաղթականները սկսած են խումբ-խումբ վերադառնալ իրենց արիւնհեղ և աւերակ հայրենիք: Մասնաւորապէս վերադարձողներ նրանք են, որոնք այս 1-2 տարվան չըջանին թախտական և անդործ մնալով, այսօր ծայրայեղ թշուառութեան ենթակալ հայրենիքի մէջ սպանվել աւերակ գերազանց կը համարին, քան օտարութեան մէջ սովորելու մեծնը: Հանրածանոթ ճշմարտութիւն մ'է, որ թիւրքից անցնող դրսեւորութեան մէջ մինչ ցարդ ոչ մի փոփոխութիւն եղած չէ: Մահմեդական ֆանատիկոս խումբներ վարժված է այս մի քանի տարվան հարուստ կողոպուտներով, ուստի շատ դժուար է անձնահարել նրա

ժամանակ դոճերով չար ոգու ողորմութիւնն են հայցում: Սա ցոյց է տալիս, որ եզիդները կրօնը զրադաշտական ազգայնից են խաւար ողորմութիւն երկրպագելու սանդղէ: Թիւրքերի և քրիստոնեաների մէջ այն առասպելը, թէ եզիդները միայն սատանային են պաշտում և կատարում են զանազան սարսափելի ծէսեր:

Եզիդները զլրատու սրբալայրը գտնվում է Մուսուլից երկու օրվայ ճանապարհ հեռու գէպի հիւսիս-արեւելք. դա եզիդական մի սուրբի, Շէլի-Աղիի, գերեզմանն է: Թէ երբ էր ապրում այս սուրբը—կատարելապէս անյայտ է: Բայց ով են լինի Շէլի-Աղին, նրա գերեզմանի վրա չենում տաճարը բոլոր եզիդների սրբութիւնն է. իւրաքանչիւր եզիդ աշխատում է կեանքի մէջ գտնել մի անգամ ներկայ լինել այն տոնին, որ ամեն տարի, գարնանամտին, կատարվում է այստեղ: Լէյարդը տեսնել է այդ տօնը, ընդունվել է սրբալիւր կերպով և բոլորովին հերքում է մահմեդականների մէջ տարածված այն առասպելը, թէ եզիդները մէջ գոյութիւն ունեն անառակ և մուսլ ծէսեր: Տաճարի մօտ կայ մի վանք, ուր ապրում են կաթօլիկները (բանաններ), որոնք պահպանում են խաւարի ոգու նշանը, որ ունէ կամ ոսկէգօծած քաղաղ է կամ սիրամարգ: Կաթօլիկները այս կոտորի փոքրիկ արձանները ման են անում ամեն տեղ, ուր եզիդներ կան և նուէրներ են հաւաքում:

Մահմեդականներից շատ չը դանազանվելու համար եզիդները կրօն և մահմեդական անուններ և գերեզմաններն ու սրբազան շինութիւններն իրա գրում են անբն դուրանից, ընտրելով այնպիսիները, որոնք հակառակ չեն իրանց դաւանանքին: Հէյց մի այդպիսի արձանադրութեան հիմունք էլ պահվում է Շէլի Աղիի գերեզմանը:

Մինչև ներկայ դարի սկիզբը եզիդները ուժեղ և հարուստ հատարակութիւն էին կազմում, որ կառավարվում էր ժառանգական չէլսերի ձեռքով. բայց 1832 թ.ին հասաւ այդ բարեկեցու

նշաբաղց և արիւնհեղ իղձեր: Այս իրողութիւնը շատ լաւ գիտէ գաղթականը, վասն զի այս մի քանի տարվան դառն և աղետալի դասերէն թիւրքահայը ըստ հմուտ եղաւ սուլթանի բռնած վարչական դրութեան: Մենք ամենքս լաւ հասկացած ենք, որ սուլթանի ձեռքով եղած բարեկարգութիւնը ոչ թէ առօրեայ, այլ նոյն իսկ օրակական են և թէ թուրքերու վրա հրատարակված լէֆօրմներ ոչ թէ գործադրութեան, այլ Եւրոպային խաբելու համար են: Այժմ թիւրքահայց վիճակը ճնշող պայմաններում մէջ լինելով հանդերձ, ստիպված ենք ի նկատի չառնուլ զայն, վերադառնալ մեր եզիդայրներու և սիրելիներու արիւնով ներկված հայրենիք:

Այն օր, երբ հայրենիքէն դուրս կեղծինք, ամենուս զէմը վերջէն տխուր փայտ մ'անցաւ, վասն զի այնպէս կարծէինք, որ այլ ևս ազատված ենք բարբարոսութեան սուրէն և կարող ենք մեր եղբայրակիցներու գրկաց մէջ մի քիչ ազատ շունչ քաշել և մեր արիւնշուշ պէքերուն մի սպիտակ գոնէ, սակայն ախտոս որ բոլորովին յուստիար եղանք և մեր քաղցր երեակալութիւնը ցնորական երազ մը դարձան:

Ներկայ դրութեան մէջ թիւրքիսին հոգին վրա սոք կ'սխալ մեռնել ըսել է, ինչպէս կը հաստատեն յետագայ տեղեկութիւնք: Ահա Վահնէն մի բարեկամս տուած տեղեկութիւնք. «Մեր դրութիւն անորոշ է, կարծես թէ Գաւաղեան սուրի մը ներքե կ'ապրինք. սոյն անխուստիւն է, այժմէն գիւղացիք չեն կրնար ապրուստ հայթայթել. մահմեդական խումբներ միշտ կ'աղմ և պատարառ կուզէ խռովութիւն յարուցանել, ամեն թուրքի ուշադրութիւնը Նորայէնի, խամուրքասանի և Չաղլի փողոցներու վրա է: Թէ և այս թաղերը, զիստապետութեան շնորհիւ, ազատվեցան, սակայն այնպէս կ'երևայ, որ մօտաւոր ժամանակի մէջ սոյն հայաքանակ թաղեր ևս պիտի ենթարկվին Հայկականից, Կրօն Կարի, Յանկու-Չարի և ս. Յակոբայ միտրակոյտ և սիւրբ վիճակին, եթէ զօրաւոր ձեռք մը չուտալով վերջ չը տայ այս դրութեան: Ահա, տեղոյս ճշմարտութեան պատկերը ձեռք գտնելով հանդերձ, դարձեալ խորհուրդ կուտամ, որ զուգ ալ վերադառնաք հայրենիքը, այդ տարած և թշուառ վիճակին վերջ տալու համար: Երբ մեր վիճակին ոչ ոք չունիք կարեկից և գաղթ

թեան վախճանը. սուսնի քրդերը Բէվանդուղի-ժաշաչի առաջնորդութեամբ համարեա ընաջինջ արին եզիդ ցեղերը, և այժմ նրանք ապրում են առանձին համայնքներով ու առեկտ են հաւասար չափով թէ քրիստոնեաների և թէ մահմեդականների համար: Եզիդների մի փոքր խումբ փախչելով հասաւ ուստայ սահմաններին: Արիւնհեղ չոր թուով ընակչութիւն եզիդները հաստատել են Մինջարս արևելքում, ուր բաւական բարեկեցիկ կեանք են վարում:

Եզիդների ընդհանուր թիւը 30—40 հազարից անց չէ:

Բայց եզիդներից մահմեդականութիւնից չեղվել են և այն քրդերը, որոնք դաւանում են Ալի-Ալլահ կրօնը. բայց քրդերից, նոյն կրօնին են պատկանում առանց բացառութեան բոլոր թիւրքամէնները, որոնք ապրում են փոքր Ասիա-յում (զրանց թուում և Կարսի չըջանում ապրողները). մի հանգամանք, որ կարծես ցոյց է տալիս թէ այդ վարդապետութիւնը գոյութիւն է ստացել Միջին-Ասիայում: Ալի-Ալլահ աղանդի քրդերը, մահմեդականների հալածանքներից ազատ մնալու համար, յաճախ իրանց անուանում են չիա, իսկ հարեանները ուղղակի զղլրաչ (այսինքն պարսկի) անունն են տալիս նրանց: Բայց այդ բանը անհիմն է, եթէ միայն նկատի առնենք այն, որ նրանք երկրպագում են Ալիին այնպէս, ինչպէս մենք Քրիստոսին: Ալի-Ալլահները կամ Ալի-Ուլլահները խնամքով թաղանթում են իրանց կրօնը կողմնակի մարդկանցից: Կրեւով մահմեդական անուններ և արտաբերում չը դաւանալով մահմեդականներից, նրանք սարսափելի կերպով ստում են մահմեդականներին և աշխատում են միտակ նրանց ամեն տեղ, ուր այդ կարելի է անել առանց շատ ակներև վտանգի ենթարկվելու: Թիւրքը աւելի լաւ է համարում գիւղերը դաշտում կամ երկուպատիկ աւել ճանապարհ գնալ, քան թէ հիւր մնալ Ալի-Ալլահների գիւղում: Որպէս զի հակադրակ թէ ինչ անդունդ

թեաններու վրա չափ խոստ և անտարբեր աչքով կը նային, ուրեմն ևս աւելի լաւ կը համարիմ թիւրքահայ սուրով յօշովիլ քան եղբոր կծու խօսքերով վերադարձիլ: Ինչպէս կըսեն՝ «մահն ընկերով հարսանիք է»: Վերադարձէք:

Իսկ Կարիէն մի ուրիշ բարեկամ այսպէս կը գրէ. «Թիւրքեր միշտ կ'ստորածի սպառնալիք կը կարգան. տեղոյս հայոց վիճակը շատ յուսահատ է. ժողովուրդը ֆինանսական խեղճ դրութեան մէջ լինելով հանդերձ՝ տուրքերը շատ խիստ կը հաւաքեն, նոյն իսկ տունը կը մանեն, եթէ որ և է քան մը գտան, կը ծախեն և կ'առնուն: Կարեւոր չըջակայ հայ գիւղերու մէջ միշտ անկարգութիւնը և յալապուստիւնը անպակաս են, ճանապարհներ բոլորովին անապահով են, իսկ արուեստ և առևտուր իսպառ դողալով է:»

Ամեն տաճկահայ այս տեղեկութիւնը մանրամասն գիտէ և ոչ ոք չը պիտի յօժարէր վերադառնալ թիւրքիս, եթէ մեր անոյ յոյսեր ի յօջս չը ցնդէին և ուստայ եղբայրակիցներ (թէ և յարգելի բացառութիւններ կան) ստանալիս չը վերաբերվին դէպի մեր անկեալ վիճակ և մեզ, գէթ առ ժամանակ մի, ապրելու չափ գործ մը տային:

Այս ևս այս վիճակի մէջ սարկել մեզ համար սպանովելին աւելի ծանր է. կերթանք մեր հայրերի աւերակներու մէջ մեռնելու:

Ալ մնաք բարի, ուստայ եղբայրակիցներ, և մեր շնորհակալութիւն կը յայտնենք այն բացառիկ յարգող անձնաւորութեանց, որոնք յօգուտ գաղթականաց չը խնայեցին իրենց աղակցութիւն:

Սլաք

ԻՇԽԱՆ Գ. Գ. ՇԵՐԱՎԱՇԻՔԻ

Մեր ընթերցողներին յայտնի է, որ Թիֆլիսի նահանգապետ իշխան Գ. Գ. Շերաւաշիքէ, համաձայն իր խնդրի, հեռացաւ իր պաշտօնից և նրա տեղ նշանակվեց նահանգապետ Թիֆլիսի նահանգական դատարանի նախագահ Ֆ. Բեկով:

Այժմ, երբ իշխան Շերաւաշիքի գործու էութիւնը դարձել է արդէն անցեալի սեփականութիւն, գցենք մի կարճ հայեացք նրա վրա: Իշխան Շերաւաշիքէ նահանգապետ դարձաւ Թիֆլիսի նահանգում 1889 թ.ին, ուրեմն աւելի քան ութ տարի սրանից առաջ Այս ութ տարին նշանաւոր է բաժանում Ալի-Ալլահ աղանդը միւս կրօններից, բաւական է ցոյց տալ հետեւեալ սուրբութիւնը: Եթէ ընտանիքում կան մի քանի եղբայրներ, ամենից առաջ անպատճառ պիտի սկսակով մեծ եղբայրը, և նրա կից իրաւունք միւս եղբայրներին կինն էլ է դառնում: Երբ պատկում է երկրորդ եղբայրը, նրա կինն էլ նոյն վիճակին է ենթարկվում, բայց մեծ եղբայրը և իր կինը բաժանվում են մնացածներից և այդ ժամանակից նրանք բացառապէս միմեանց են պատկանում:

Պարզ է, որ մուսուլմանները առանց զղուանքի չեն կարող խօսել այդպիսի հաւատի մասին:

Ալի-Ալլահների թաղման ծէսերը չըբացառված են խորհրդանշող հանգանակներով (նեկայ են լինում միայն ընտանիքի գլխաւորները, երիտասարդներից նոյն իսկ ազգականները չեն կարող ներկայ լինել) այդ պատճառով հարեան ազգերի մէջ զանազան բաներ են խօսում: Կարծում են թէ թաղման ժամանակ կատարվում են ամենատեսակալ սրբապետութիւններ:

Ալի-Ալլահ քրդերի կամ զղլրաչների ամենաբազմաթիւ խումբը ապրում է Գերսիմի սարերում և խորքերից հովիտ հիւսիսային մասում: Զանազանով լի միւս քրդերից ոչ միայն հաւատով, այլ և լեզուով, Գերսիմի զղլրաչները կիսանստակեաց կեանք են վարում և հասել են բաւական նշանաւոր բարեկեցութեան. այս հանգամանքին քիչ չեն նպաստել նրանց սարերը, որոնք թող են տալիս աղբորութեամբ պաշտպանվել թիւրք պաշտօնեաների արշաւանքից: Ալի-Ալլահների մի այլ նշանաւոր համախմբումն գտնվում է Զաքրոս լեռներում և Պարսկաստանի Արդէկեան նահանգում:

Շիա քրդեր չը կան թիւրքիսում, իսկ Պարսկաստանում շատ քիչ են, բայց խորասանից, ուր բոլոր քրդերը չիա են:

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԻԱԳՐՈՒԹԱՆ

Նոր-Բայազետ, յուլիսի 5-ին
Վերջին ժամանակներս Վաչկի մէջ այստեղից մի քանի թղթակցութիւններ տղկեցին, որոնք այնպէս ուժղիւ ձգտում են արատաւորել ինձ, թղթակցից, ժողովրդի արտոնջներ թարգման լինելով, խօսում է իմ որպէս թէ դորձած զեղծումների մասին, պատմում է քահանաների աւագութեան խնդիրը և վերջապէս օգտակար ժամանակակից շատ փափակ և զգայուն խնդրից — զաղթականների ցնցոտիներից, որին և կցեց զարձակ ինձ:

Ոչինչ այնքան դուրսի չէ, որքան ամբաստանել այնպիսի կոկիկ և մեր լեզուով արդէն մաշված, համ և զոյնը կորցրած խոսքերով — որպէս ժողովրդի արտոնջ, զեղծումներ... երկու քահանաների աւագութեան խնդրի առթիւ կասեմ, որ զուցէ ձիւտ որ չարժեք եմ դատարկաբանների զայրոյթին, տեղիս քահանաներին ենթարկելով մի աւագի մասնաւոր հակադրութեան, զրկելով այդպիսով նորութիւններով հետաքրքրվողներին՝ մինչև այժմ քահանաների մէջ պատահող ամիսականութիւնների մասին խօսելուց խալ թէ ինչպէս աւագութիւնը առաջարկեցի Ք. ին և ոչ Շ. ին, այդ հապիւ թէ հետաքրքրի ընթերցողին, այստեղի տառնակ քահանաները զրկել էր ըզրոյն ունեն լրանց կուսակցիցները՝ հետապնդել և իրանց ինքնաժինները: Ես չեմ հերքում, որ թղթակցի ինքնամի քահանան էլ լաւ մարդ է, այնուամենայնիւ եթէ աւագութիւնը դրան չառաջարկեցի, այդ զեռ ըզրոյթին ունիլ չէ նշանակում:

Ինչ վերաբերում է զաղթականներին, կասեմ, որ զաղթականները ինձ մօտ են ուղարկված և ես տեղաւորելով նրանց, անմիջական հազարգույթութիւնը յանձնեցի աւագ քահանային և երկու խումբին, իսկ ժողովրդականներից հրաւիրեցի պ. Բուդումանին, այս երեքը յանձն տալն կատարել այդ ծանրութիւնը, խնդրեցի բժշկին օգնել հիւանդներին, և երբ թշուառները արժանացան ջաղաքի և մասնաւորապէս մի քանի յայտնի վաճառականների ուղարկութեան, ես եկեղեցու բեմից օրհնութեամբ շնորհակալութիւն յայտնեցի և խոստացայ նոյնը յայտնել Նորին Վահագնաւորութեան:

Միսն վարդապետ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մաշկի» այս համարը բաղկացած է 6 երեսից:

Վարդապետի տօնների պատմաւոր «Մաշկի» հետեւեալ համարը երեքշաբթի, յուլիսի 22-ին, լոյս չի տեսնի, այլ իմ հրատարակվի հինգշաբթի, յուլիսի 24-ին:

Մի քանի ժամանակ առաջ լուր էր տարածված, որ Նամակաւ գատառի Մարգարա գիւղում երևացել է Ֆիլոսոփ եւրա հիւանդութիւնը: Ազրոնում Անդրոնիկով, այցելելով Մարգարա գիւղը և մանրամասն հետազոտութեան ենթարկելով այդ ինչը, համոզվեց, որ ֆիլոսոփայի ոչ մի նշույլ չը կայ այդ գիւղում և որ ֆիլոսոփայի մասին տարածված լուրը եղել է միայն թիւրիմացութեան արդիւնք: Մարգարա գիւղում նա լսեւ է, որ այնտեղ երևացել է և բնկրտող հիւանդութիւնը: Քննութիւնը ցոյց է տուել, որ այնտեղ չը կայ և այդ հիւանդութիւնը:

Ինչպէս երեւում է, կովկասում երբեք աւագութեան ինստիտուտը մտցնելու ծրագիրը կարող է իրագործվել ոչ շատ հեռու ապագայում: Ներքին գոյժերի միակալութիւնը շրջաբերականով պատուիրել է կովկասեան ըզրոյթ քահանայապետներին տեղեկութիւններ հաւաքել թէ քանի անձինք կովկասում իրանց կրթութեամբ կարող են կատարել երգչուհայ դատաւորի պաշտօնը:

Թիֆլիսի նոր նահանգապետ Պ. Ա. Բըզով, ինչպէս յայտնի է, կոչումով իրաւաբան է: Նա իր կրթութիւնը ստացել է իրաւագիտութեան դպրոցում և մտել է դատաստանական ծառայութեան մէջ 1867-ին, Տուլայի նահանգական դատարանում: 1870-ին նախկին փոխարքայի կողմից նա նշանակվեց Թիֆլիսի նահանգական դատաւորի պոստիւթոյի օգնական և այդ օրից անընդհատ նա պաշտօն է վարում կովկասում:

հաւատարիմ կենդանու և երեսայի բարեկամութիւնը: Պատկերը թողնում է ասպարոսութիւն: Թարգմանութիւնը լաւ է:

Լ.
Նոր ստացված գրքեր. 1) «Գեորգ Բարսեղյանի թանաթագութիւնները», Թիֆլիս, 1897, 230 երես, գինը 1 ռուբլի: 2) «Նուէր հայ մանուկներուն», Սմբատ Կաթիկեանի, Կ. Պոլիս, 1897, 32 երես, գինը 60 փարայ:

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒՅ

Յուլիսի 16 ին

Տեղիս կերօսինի գործարանատէրերի զայնակցութիւնը, համաձայն պայմանագրի, առաջիկայ հոկտեմբերի 1-ից զաշարեցնում է իր գործադուլները: Ամիս 13-ին կայացած արտաքոյ կարգի ընդհանուր ժողովը վերջնականապէս որոշեց զայնակցութեան Բաթումի ղեկավարներում գտնվող 6000000 պուլը կերօսինը աշխատել վաճառել մինչև հոկտեմբերի 1-ը, և այդպիսով էլ վերջ տալ զայնակցութեան գոյութեանը: Հոկտեմբերի 1-ից յետոյ պակաս գործարանատէրերի հետ վերջնական հաշիւները տեսնելու համար ժողովը վերընտրեց կարգադրիչ յանձնաժողովի անդամներին, տալով նրանց լիազօրութիւն՝ մինչև առաջիկայ զեկտեմբերի 25-ը անպայման աւարտել թերի մնացած ըզրոյթ գործերը: Այսպիսով «զայնակցութիւնը» թաղարկեց: Ինչ պիտի լինի կերօսինի գործարանատէրերի գրութիւնը առաջիկայում:

Վերջին տարիների փորձը չօչակելի կերպով զգալի դարձեց զայնակցութեան օգտաւէտութիւնը կերօսինալաճառների համար: Թէև չէր տիրում մաքրութիւնը սաղաքում զայնակցութեան շահաւէտ արդիւնքի մեծ մասը զլիւսարապէս բաժին էր դառնում մեծ ֆիրմաների համար, այնուամենայնիւ միջակ ու փոքր ֆիրմաները, համեմատաբար, վնաս չէին կրում: Բազուի կերօսինը արտասահմանի վաճառանցում իր որոշ տեղի ունէր բռնած. նա բաւական աջող մրցում էր սկսել նոյն իսկ ամերիկական նաւթի հետ: Այդ առաջադէպում մեծ աշխուրթիւն էր նախատեսվում. և անկասկած, աշխուրթիւնը անուրաշխալի կը դառնար, եթէ փոփոխվէին զայնակցութեան պայմանները մի քանի պակասաւոր կէտերը, եթէ զայնակցութիւնը կազմակերպվէր աւելի նպատակայարմար կերպով, ոչ թէ այս կամ այն ֆիրմայի, այս կամ այն կուսակցութեան շահերը աչքի առաջ ունենալով, այլ ամբողջ արդիւնադրութեան, ըզրոյթ գործարանատէրերի շահերը:

Այսպէս թէ այնպէս, տիրապետող ընդհանուր ցանկութիւնն է ունենալ զարձակ զայնակցութիւն, սակայն ոչ այն ձևով, ինչ ձևով որ գոյութիւն ունէր մինչև այժմ:

Փորձ եղաւ զայնակցութիւնը փոփոխութիւններ ենթարկելու. ընտրվեց առանձին յանձնաժողով, տեղի ունեցաւ մի շարք փոփոխութիւնների նոր խմբագրութիւն, բայց հաւանութիւն չը գտաւ: Այժմ առաջարկվում է նոր ծրագիր: Առաջնակարգ ֆիրմաներից 12-ը միացած մտադիր են զայնակցութեան գործը վարել իրանց յոյսով պատասխանատուութեամբ: Երկրորդական ֆիրմաներից շատերը ղէմ չեն այդ ծրագրին, նոյն իսկ 34 ֆիրմայի կողմից ցանկութիւն է յայտնված որոշ պայմաններով կապակցութեան մէջ մտնել այդ 12 ֆիրմաների հետ:

Ունեւ նոյն իսկ պայմանաւորվել են արդէն Նոբելի, Մանթաշեանի և ուրիշների հետ: Եթէ նոր բարեփոխված զայնակցութիւնը չը կազմակերպվեց, այդ երկրորդական ֆիրմաները պէտք է հում նաւթը ստանան 12 ֆիրմաների մէկն ու մէկից, իրանց գործարաններում կերօսին պատրաստել և որոշ վարձ ստանան, ուրիշ խօսքով՝ առաջնակարգ ֆիրմաները անուղղակի կերպով զանազան պայմաններով, ի հարկէ ժամանակաւորապէս, պիտի բանտցնել տան երկրորդական ֆիրմաների գործարանները: Թէ վերջնականապէս ինչ ձևով կիրառործվեն այդ առաջարկներն և ծրագրերը, այդ էլ պարզվի մօտիկ ապագայում: Ինչպէս ենթադրվում է, վերջին առաջարկութիւնը հաղիւ թէ իրագործվի, որովհետեւ այդ խմբի գիրք առանձին կարգաւորութեան նիւթ է դարձել նաև ֆիրմաների միմիկարի համար:

Ն. Կուրկեան

ասպարոսութիւն է թողնում, — փր, աշխատաւոր, անարար տիկնուլթիւնը պատճառում է բաւականութիւն, հաճոյք:

Այս գիրքը ազգագրական այն ժողովածուներից չէ, որոնք տպվում են մասնագէտների ուսումնասիրութեան համար և որոնց թերթերը հասարակ ընթերցողը չէ էլ կարողում «չօ» կինը» կարելի է կարգաւ հանութեամբ ծայրէ ծայր: Հեղինակը լաւ պատկերաւ շնորհք ունի, նրա լեզուն հարթ է, գեղեցիկ, մեր ինքնաբոյս մասնագէտ ազգագրագէտների (որոնք շատ են աղմուկ հանում այդ լամպագէտ) բաւով) չորութիւնից ու անկենդանութիւնից զուրկ է: Կըրկեանը, դա առհասարակ հայ գիւղացի կնոջ ներկայագրին է, և արժանի է ուշադրութեան, իբրև մի բարեխիղճ ուսումնասիրութիւն, իբրև մի պատկեր, որի նկարողը լոկ լուսանկարի դեր չէ կատարել, այլ և կարողացել է իր նկարագրագրական շնորքով հետաքննել պատկերի հետ ծանօթանալը:

Հարկաւոր ենք համարում նկատել, որ այնպիսի գրութեանը, որոնք խօսում են ժողովրդի կենսի մասին, նկարագրում են հազուադէպ, անայն կանխարարները, պէտք է լինեն պատկերազարդ. Հրատարակչական ընկերութիւնը պէտք է մտածէ այս մասին, իսկ նկարագրողները պիտի անպատճառ պատրաստեն տեղական տիպերի, տներ, տնային իրերի պատկերները, Որքան և լաւ լինի նկարագրութիւնը, բայց նա չէ կարող կատարել պատկերի գործը:

«Մաշկի» — բժշկական Վաչկան Արժուհու: Վաչկաբնակ, 1897, 80 երես, in 12, գինը 20 կոպէկ:

«Մաշկի» ընթերցողներին յայտնի է, որ բժշկական Արժուհու լաւ աղբիւր է ժողովրդականացնել առողջապահական գրութեանը: Տարիների ընթացքում պ. Արժուհուի տղաքերը է մեր լրագրում մի շարք յօդաւորներ՝ բժշկական ստողջապահութեան, խօսքայի, զգուշական գրութեան նոր գիւտերի մասին և այդ գրութեանը, համարձակ կարելի է տեսլ, միանգամայն հանրամատչելի են: Այժմ հրատարակված է «Ճանախար», որի մեծ մասը տղկեց այս տարի «Մաշկի» մէջ: Գրքի մէջ զրկված են այս առարկայի հիւանդութեան նկարագրութիւնը, համաճարակների պատմութիւնը, խմբաւոր սկզբնական օգնութիւն հասցնելու և առողջապահական նախազգուշացնող միջոցներ ձեռք առնելու մասին: Նկատի առնելով մանաւանդ այն, որ բժշկական Արժուհուի այդ գրքը կը գրելիս աչքի առաջ ունեցել է մեր գիւղերը, տեղական պայմանները, շատ ցանկալի կը լինէր, որ նրա աշխատութիւնը որքան կարելի է շատ ապրածվի մեր ժողովրդի մէջ: Այս բանին խոչընդոտ կարող է դառնալ զրքի մէջ — 20 կոպէկ, որ, մեր կարծիքով, թանկ է: Եթե միմիկար տղաքանը աչքից զցել է այս կարևոր հանգաւանքը, այն մասնաւոր, երբ մեր եկիրին ըստպատմում է սարսափելի հիւանդութիւնը, երբ ամեն մէկը պիտի աշխատի օգնութեան հասնել ժողովրդին, աչքի չէր լինի, եթէ Եթե միմիկար նոյն իսկ քիչ վնաս առնել և բոլորովին էժան գին նշանակելով, մասնաւոր զարմանք գրութեանը մեր ժողովրդի բոլոր խաւերին, պէտք էր մտածել, թէ գիւղում քանի մարդ կը գտնվի, որ կարողանայ 20 կոպէկ տալ 80 երես ունեցող մի բրօշէրի համար: Մեք չէր լինի նաև, եթէ հրատարակչները մի քիչ խնամքով կատարելի այդ գործը, զրքի մէջ լինէր սխալներով:

Ն. Ե. Լ. Ե. և Պատրաշ — Ուղեւորի թարգմանութիւն, Թիֆլիս, 1897, 64 երես, in 12, գինը 10 կոպէկ:

«Նուէր մանուկներին» վերնագրի տակ հրատարակվող գրքիկները եօթներորդ հատրին է սա, որ պատմում է գիւղական մի աղքատ, բայց շնորհալի երեսայի արտաձնիկ պատմութիւնը: Ներքին ոչ միայն կաթն է ծախում, այլ և տեսնելով եկեղեցում՝ Բուրժուի նկարները, սիրահարվում է նրանց վրա և ինքն էլ ըսկաւում է նկարել, ի հարկէ, առանց ուսուցչի, լոկ իր ընտանի տաղանդի թելադրութեամբ: Նա երազում է մեծ և հուշակաւոր նկարիչ դառնալ. բայց չըջապատող կենսքը չէ հասկանում երկխայի տեղանքները, երազները. աղքատ Նեւոն, տանից վտնդված, ձմեռվայ մի գիշեր քնում է եկեղեցում և մեռնում է ցրտից: Նրա հետ անհշուտում է նրա մտերիմ բարեկամը, Պատրաշ անուշով չուրը Շատ սրտառու է:

և պատասխանատու տարիներ էին, որոնք ամենայն մի վարչական մարդուց պէտք է պահանջվէր տակաւ և հետաետեւութիւն: Մենք կարծում ենք, որ իշխան Երվանդիէն, շնորհիւ նրա անձնաւորութեան հիմնական յատկութիւններին, աշխուրդում էր լուծել հեշտութեամբ նրա առաջ դրած այնպիսի հարցերը, որոնք ուրիշ անձնաւորութեան ձեռքում կարող էին սխալ կերպով խճճվել և բարդվել: Եւ եթէ եղել են սխալներ, դրանք առաջ են եկել այն զէպերում, երբ նկատվել է չեղում լայն հայեացքներից և խոր թախանցող տեսութիւնից:

Իշխան Երվանդիէն անձնաւորութեան հիմնական յատկութիւններն են, լայն հայեացք ժողովրդի անտեսական և կենցաղաւարական զարգացման վրա, ընդունակութիւնը զանազանելու ժամանակաւոր և մանր գործերն ու զէպերը կենսիցի ընդհանուր հոսանքներից, կատարեալ անշահասիրութիւն և արհամարհանք զէպի զանազան մասնաւոր հաշիւները և զիտաւորութիւնները:

Երվանդիէն անձնաւորութեան այդ հիմնական կէտերը շատ օգնեցին նրա գործունէութեան արդիւնաւորութեանը և նա կարողացաւ նահանգի ազգաբնակչութեան մէջ ներշնչել մեծ յարգանք և հաւատ դէպի վարչութիւնը: Բացի դուռ վարչական, պաշտօնական գործունէութիւնից, իշխան Երվանդիէն յայտնի է ոչ միայն Թիֆլիսի նահանգում, այլ և ամբողջ Ռուսաստանում՝ այն նշանաւոր ծրագրով և ձեռնարկութեամբ, որ կրում է «Գիւղական և սակաւ գրութեան» անունը:

«Մաշկի» մէջ երեք տարի սրանից առաջ մենք նտիրեցինք մի շարք յօդաւորներ այդ գիւղականութեան զրաւագլխի ծրագրի ընտելութեան և ցոյց տուինք նրա մեծ և կարևոր անտեսական նշանակութիւնը: Այդ զրաւագլխի, որ պատկանում է Թիֆլիսի նահանգի գիւղական համայնքներին, ժողովում է և այժմ, և հասել է Պերկայումս խոշոր քանակութեան: Այդ զրաւագլխով գիւղերը կարող են մտցնել զանազան բարեփոխութիւններ իրանց գիւղատնտեսութեան մէջ, ձեռք բերելով մեքենաներ, անցկացնելով ջրանցքներ, շինելով կամուրջներ, բարեկերպ ճաղարկութեան ճանապարհներ և ձեռք բերելով զանազան բոյսեր և սերմեր: Բացի այդ մեծ և հիմնական ծրագրից իշխան Երվանդիէն զբաղված էր և ժողովրդական կրթութիւն խնդրով, որ սակայն պէտք է ժամանակով աւելի ևս մշակվէր և ստանար իրագործութիւն:

Երվանդիէն հետ հետապնդ Թիֆլիսի նահանգից մի նախաձեռնող, աշխիւ, անշահաւէր անձնաւորութիւն, որի գոյժունութիւնը կարող է օրինակ լինել ապագայ գործողներին:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

«Ն. Ե. Լ. Ե. — Ա. Աշտուրեանի, հրատարակ. Թիֆլիսի Հայոց հրատարակչական ընկեր. Թիֆլիս, 1897, 137 եր. in 8, գինը 40 կոպէկ:

Ո՛ր է հո. Կինը: Թէև «հո» կոչվում են Սուրբաշուի դատարի ընդի հայերը և հեղինակը Սուրբաշուի կանանց է ի նկատի ունեցել իր նկարագրութիւններին մէջ, բայց մենք համարձակ կարող ենք քննել այդ «հո» բառը և նրա տեղ գնել «գիւղական» բառը: Տեղական, միայն Սուրբաշուի մէջ նկատվող առանձնապատկութիւններ շատ քիչ կան այս նկարագրութիւններին մէջ: Գնելով «գիւղական» բառը, ընդհանրացնելով զրբի անունը բոլոր հայաբնակ գաւառների համար, զոնէ անդրկովկասեան ընդի հայերի համար, մենք մեծ սխալ գործած չէինք լինի. իրաբանայի դատարի մարդ, կարգաւոր պայ գիւղերը, կը գտնի նկարագրութիւններին մէջ անթիւ զմեր, որոնք ստորական են և իր դատարի համար: Բայց միթէ այս հանգամանքը կարող է վնասել զրբին: Գուցէ պ. Աշտուրեան կամեցել է լոկ իր դատարի համար մի մեծագործութիւն կազմել, ցոյց տալ, որ այնտեղ հայ կինը առանձին կենսիցի և առանձին հանգամանքների պատու է, բայց մեր ստացած ասպարոսութիւնն այն է, որ նա տուել է մի նկարագրութիւն, որի մէջ պատկերացրել է գաւառացի կնոջը: Այդպեղ մենք տեսնում ենք գիւղական այդ բանւոր, չարբաշ արարածի ամբողջ կենսքը, տեսնում ենք նրա աշխատանքները, նրա մայրական գործունէութիւնը, նրա հոգին, դարերի նախապաշարմունքները և աղիտութեան մէջ թաղված հոգին: Եւ մինչդեռ այդ հոգին տխուր մը, Պատրաշ անուշով չուրը Շատ սրտառու է:

1874-ին նա տեղափոխվեց պաշտօնով Երևան, իբրև սյուրսեդի նահանգական դատարանի պրօկուրոր, իսկ 1888 թվին նշանակվեց թիֆլիսի նահանգական դատարանի նախագահ և այդ պաշտօնը վարում էր մինչև այժմ, երբ, նշանակվելով թիֆլիսի նահանգապետ, դատաւստանական պաշտօնից անցնում է վարչական պաշտօնին: Մօտ 10 տարի ղեկավարելով նահանգական դատարանը, աշխատում էր մտցնել նրա մէջ տեղական մի քանի հարցերի մասին իր ունեցած անձնական որոշ հայեացքը և ուղղութիւնը: Լի-նելով մի և նոյն ժամանակ և կապիտալ իրա-ւագիտական ընկերութեան նախագահ, նա եռանդուն մասնակցութիւն ունէր ընկերութեան գործերի մէջ և յաճախ կարգում էր իրաւագիտա-կան բեֆերաւաներ:

Մեզ հեռագրում են Նոր-Բայազէտից ամսիս 17-ից. «Այստեղ եկաւ վարդապետական վարդապետը տեղական գործակալի գործը քննելու համար»:

Աստրախանցի մի տիկին, ուղարկած լինելով մի մեծ արկղ զանազան հագուստեղէն կտավաւի գլխաւոր կառավարութեան Թիւրքիայից փախած հայ գաղթականներին բաժանելու համար, թիֆլիսի ս. ոստիկանապետը ուղարկել է այդ հա-գուստեղէնը հայոց Բարեգործական ընկերու-թեան խորհրդին, խնդրելով բաժանել կարօ-տեալ գաղթականներին:

Այս օրերս հրատարակվեց մի նոր օրէնք, ու-րով թոյլ է տրվում հեշտ կերպով բանալ աղ-քատներին և կարօտեալներին երկու խնա-մելու: Ընկերութիւնն և քաղաքական վարչ-յութեան թողտուլեամբ Բնկերութիւնների համար մշակված է ընդհանուր ծրագիր: Այդ ծրագրով ընկերութեան կազմութիւնը և նպա-տի բաշխումը պէտք է լինեն ընդհանուր, ա-ռանց կրօնի, ազգի և դասակարգի խտրութեան:

Թիւրքաւայ մի քանի գաղթականներ սկիզբ են դրել ծխախոտագործութեան Գանձակի գա-ւառի Ոսկանապատ գիւղում: Գաղթականները անցնալ 1896 թվին վերցրել էին տեղական կառաւածատէրերից և գիւղացիներից հողը, խոս-տանալով արգելները հաւասարադէս կրիւն: Ա-ռաջին տարվայ փորձը կատարեալ աջողութիւն է ունեցել: Մօտ 10 դեռեալներ տեղից ստացվել է մինչև 1500 ռուբլի, որի կէսը պայմանի հա-մաձայն տրվել է գիւղացիներին: Այժմ Ոսկա-նապատի գիւղացիներից շատերը վճռել են ի-րանց ջրաբեր տեղերի մի մասը յատկացնել այդ բոյսին: Ոսկանապատի ծխախոտը շատ ա-ջող է դուրս գալիս, հոտաւէտ է և ծախվել է պուղը 12 ռուբլով: Ոսկանապատին կից գիւղե-րի ժողովուրդը հետաքրքրված է այդ փորձերով և մտադիր է հետեւել Ոսկանապատի օրինակին:

Մեզ հաղորդում են, որ ս. Սարգիս եկեղեցու նոր վանահայրը մտադիր է եկեղեցու ծովը վերցնել և դարձնել նրան ուխտատեղի: Գիււար թէ ծխականները համաձայնութիւն տան վանա-հօր այդ ծրագրին:

Ֆրանսական դրամատէրերի մի-իւրում որոշել է բանալ Ան ծովի արեւելեան ափում կլիմա-յական մի կայարան և մեծ հիւանդա-նոց, որոնց համար նշանակել է մի միլիոն ռուբլի գումար: Այդ կայարանը պէտք է գրաւի հիւանդներին ոչ միայն Ռուսաստանից, այլ և արտասահմանից:

Գանձակի գաւառում վերջին օրերս բռնկե-ցին մի քանի աւաղակներ, որոնք փախչելով աքսորաւորից, թաղնվում էին անտառներում և զարանձաւներում և այդտեղից յարձակվում գիւ-ղացիներին վրա: Արաղակներից մէկը վերջերս մասնակցեց իր մի գողացած ոչխարներից կաղ-մել մի հօտ, բաղկացած 250 գլխից:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՍՏՈՒՄ մեզ գրում են. «Հեռագրանի տեսուչ Կոստանեան իր առաջարկած պայմանի համաձայնութիւնը դեռ չը ստացած, ներկայաց-րել է վեհախալին գրաւոր ծրագիր ձեռնարանի վերանորոգութեան և այլ կարգերի փոփոխու-թեան մասին: Արեւոք սա մի խաղ է տեսչի կողմից, թէ պատուով (?) հրաժարելու մի մի-

ջոց... սակայն լսում ենք, որ տեսուչը կատկա-պում է իր իրերը և պատրաստվում է հեռանալ Եջմիածնից... Լսում ենք, որ ձեռնարանի վարչ-յութիւնը այս ուսումնական տարվայ վերջում հեռացրել է ձեռնարանից մօտ 60 աշակերտ ոչ թէ ծուլութեան, անընդունակութեան և դպրո-ցական այլ պահանջներին չը համապատասխա-նելու, այլ աշակերտների թիւը պակասեցնելու և վարչութեան ցանկացած աշակերտների քա-նակութիւնը պահպանելու պատճառով»:

ԲԱՂԱՌԻՅ մեզ գրում են. «Այսօրվանից բաց-ված է յայտարարվում քաղաքի հաշուի պահպան-վող ձրի բուժարանը, առանց խտրութեան կրօնի և ազգութեան այդտեղ բժշկական օգնութիւն կը հասցնվի քաղաքի չքաւոր հիւանդներին և կը արվին նաև դեղեր: Մինչև այժմ չբաւարներին բժշկական օգնութիւն և ձրի դեղեր տրվում էին քաղաքի հիւանդանոցում, որը հեռաւորութեան և շատ անյարմարութիւնների պատճառով շատ էլ մատչելի չէր, և ընդհանրապէս օգնութիւնը սահմանափակվում էր մի նեղ շրջանով. ներկայ բուժարանի բացվելով ձրի բժշկական գործը անհամեմատ բարելաւում է և աւելի նպաստալի-յարմար դիրք է ստանում: Բուժարանի կառա-վարիչ է նշանակված բժիշկ Մ. Զաւենց: Բա-ցի կառավարիչ բժշկից բուժարանում լինում են նաև մի ֆէլդշեր, ֆէլդշերուհի, պրովիդորի օգ-նական և ստորին պաշտօնեաներ: Բուժարանը իր կահ-կարասիքով, գործիքներով, դեղատնով և ծառայողներին ուսնիւով քաղաքին նստում է մօտաւորապէս 6000 ռուբլի: Ինչպէս ենթադր-վում է, շատ մօտիկ ապագայում հարկ կը լինի հրաւիրելու ուրիշ նոր բժիշկներ ևս: Տեղիս բը-ժիշկներից ոմանք արդէն ցանկութիւն են յայտ-նել ձրի ծառայելու: Կին բժիշկ Պողոսիկա այդ մասին նոյն իսկ արդէն գրաւոր առաջարկու-թիւն է արել»:

ԲՈՐԺՈՍՄԻՅ մեզ գրում են. «Սրանից 3—4 օր առաջ մի քանի գաղթական հայ ընտանիքներ, բաղկացած 17 հոգուց, Ախալցխայից եկան այս-տեղ: Բօրժօմի հայ հաւարակութիւնը գրկաբաց ընդունեց իր դժբաղդ եղբայրներին և քրոջերին: Մի քանի օր կերակրելուց յետոյ, հաւաքելով 81 ռուբլի 50 կ., համաձայն իրանց ցանկութեան, ձանապարհ գցեց նրանց դէպի Բաթում»:

ԿԵՐԶԻՅ մեզ գրում են յուլիսի 13-ից. «Այսօր, երեք ժամ տեղացող անընդհատ անձրեւի պատ-ճառով, քաղաքի մի մասը ջրով լցվեց: Ջուրը անկուշտ վիշապի նման կլանեց ամեն բան, ինչի-որ հանդիպեց: Խեղդված մարդկանց թիւը յիսու-նից աւել են հաշվում, մեծ մասամբ երեխաներ են: Ժողովուրդը սարսափահար է, որդեկորոյց մայրերի լացն ու կոծ մարդի սիրտ է ճնշում: Մարդ չէ կարող արաստուծը դպել, տեսնելով այդ թշուառների հառաչանքը—աղիողով աղա-ղակներով խնդում են իրանց սիրելիների դիակ-ները, բայց չեն կարողանում գտնել: Ջուրը դեռ ծովի նման կանգնած է փողոցներում, անց ու դարձ անել կարելի է միայն նաւակներով: Շատ տներ և խանութներ ջրով լցվեցին, ի միջի-այլոց նաև այստեղի փոստ—հեռագրատունը և հնագիտական մուզէյը»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Новости» լրագիրը մի առաջնորդող յօդու-ածում հետեւեալ դատողութիւններն է անում հա-յոց հարցի մասին. «Թիւրք-յուսական պայքարին վերջ դնելուց յետոյ, դեռ շատ զարծ է մնում կատարելու: Բայց կրեաական հարցից, կոչ նաև հայոց հարցը, որը չէ կարելի թողնել առանց լուծելու: Բայց, աշխարհագրական պայմանների պատճառով, հայոց հարցը մեծ հոգսեր պէտք է առաջ բերի: Հայերին օգնելու համար պէտք է հոգ տանել Թիւրքիայում ընդհանուր ընթերցանիք մտցնելու մասին, այնպիսի ընթերցանիք, որոնք վերաբերվեն ազգաբնակչութեան բոլոր դա-սակարգերին և բոլոր ժողովուրդներին: Վերջին երեք տարիների պատմութիւնը ցոյց տուեց, թէ սրբան դուստր է այդ խնդիրը: Բայց այդ հանգամանքը չէ կարող և չը պէտք է կանգնեց-նի մեծ պետութիւններին, եթէ միայն նրանք

չեն ցանկանում վերջ դնել Թիւրքիայի գոյու-թեան Բայց եթէ մեծ պետութիւնները ակա-մայ ստիպված են հաշտվել Թիւրքիայի գոյու-թեան հետ, դրանով նրանք իրանց վրա պար-տաւորութիւն են վերցնում վերածել այդ մաշված պետութիւնը մի այնպիսի վիճակի, որ նրա գո-յութիւնը մշտական սպառնալիք չը լինի եւրօ-պական խաղաղութեան համար»:

«Ուրպէս զի ընթերցանիքը չը մնան մեռած տառ, նրանք պէտք է լիակատար ինքնավարու-թիւն տան Թիւրքիայի քրիստոնեայ ազգութիւն-ներին, ինչպէս և բարձր վարչութեան մէջ մաս-նակցելու իրաւունք: Պէտք է մտցնել Թիւրքա-կան կառավարութեան մէջ բոլոր ազգերի հա-մահաւարութեան և ներդրամութեան ըսկզ-բունքները»:

Ռուս լրագիրը մտանում է միայն մի բան ասել, որ պէտք է շտապել, որովհետեւ Թիւրքիան, լաւ զգալով, որ վերջի վերջոյ նրան կը ստի-պեն մտցնել ընթերցանիքը, ամեն միջոց գործ է դնում ֆիշիկ նրանց, որոնց համար պէտք է գոր-ծադրվեն այդ չարաքառտիկ ընթերցանիքը:

ՆՈՐ ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Հեռագրական կցկաւար և լափօնական տեղե-կութիւնները օր օրի վրա հաստատում են, որ Հնդկաստանում յուզմունքը սաստկանում է: Ար-դէն յիշվում են ապստամբներ, որոնք յարձակ-վում են անգլիական զօրքերի վրա, սպանու-թիւններ են գործում: Ի հարկէ, զօրքերն էլ պատասխանում են նոյն կերպով: Մի խօսքով, երկրի ներսում կայ կռիւ:

Մենք դեռ չը գիտենք թէ ինչ չափերի է հասել կամ պիտի հասնէ այդ ներքին կռիւ, բայց գիտենք որ նա կայ և սկսվել է իբրև մի նշան, որով տեղացի ազգաբնակչութիւնը յայտ-նում է իր դժգոհութիւնը անգլիական կառավա-րութեան: Հնդկաստանի համար ներքին ապս-տամբութիւնը մի բնորոշիւն նոր և անծանօթ ձեւաբանութիւն չէ: 1857-ին այնտեղ սկսվեց աւելի ահաւոր, աւելի վառագոյն շարժում, որ պատմութեան մէջ յայտնի է Էսթրայնի ապս-տամբութիւն: անուանով: Անգլիական զօրքերը սկսեցին զսպել այդ ապստամբութիւնը: Մի-փայնեքը կուռում էին քաջութեամբ, անգլիու-թիւններ էին անում, նրանց առաջնորդ Նաւա Սահիբ արդէն տեղական կառավարութիւն էր հաստատել: Բայց անգլիացիները արեան դետե-րի մէջ խեղդեցին այդ յանդուգն ապստամբու-թիւնը. նրանց անգլիութիւնների առաջ ապս-տամբների անգլիութիւնները միանգամայն նը-սեւեացան, չլուսաւորված ծովադնացիներ» չը խնայեցին ոչ կանանց, ոչ երեխաներին. ապս-տամբված գաւառներում ամեն ինչ մասնվում էր սրի և կրակին: Մօտ երկու տարվայ կռիւնե-րից յետոյ ապստամբութիւնը վերջացաւ և Ան-գլիան նորից աւել էր աշխարհի այդ չքնաղ ան-կիւնին, ուր ապրում են 220 միլիոն մարդի:

Սակայն ով յաղթեց:

Անշուշտ Հնդկաստանը: Նրա թափած արիւնը դուր չը կրուս Պէտք է ասել որ Հնդկաստանի նուաճումը էր անգլիական մի առեւտրական ըն-կերութիւն, որ երկար տարիների ընթացքում փողով, բարեկամութեամբ, բայց մանաւանդ զէնքի այծով հեղձնեալ դրաւեց Հնդկական թե-րակողին և կառավարում էր այդ հրաշալի եր-կիրը: Ընկերութիւնը ունէր իր սեփական զօր-քը, նշանակում էր նահանգապետներ, մի խօս-քով կառավարում էր անոսման իրաւունքով: Բայց, լինելով առեւտրական ձեռնարկութիւն, նա առանձին հոգ չէր տանում տեղացի ժողո-վրդի, ընկնելու մոտաւոր առաջադիւթեան համար. ընդհակառակն, երկիրը անխնայ շահա-գործվում էր և նրա բոլոր հարստութիւնները հուրս էին տանվում: Անգլիացիները արհամար-հանքով էին վերաբերվում տեղացիներին, հա-մարելով նրանց կաթնատու կովեր, որոնց կը-թելը նուաճողների իրաւունքն էր: Գնալով հնուաճողների և նուաճվածների մէջ հաստատ-վում էր սուր և անողոր թշնամութիւն: Տեղա-ցիները ոչ մի բարձր պաշտօն չէին ստանում էին պահում, կարծես հակացանցում էին, որ բո-լոր հնդիկները պիտի ծառայեն անգլիացիներ-ին: Ահա թէ ինչ հանգամանքներ ծնեցրին այն ահաւոր ապստամբութիւնը:

Անգլիան թէև յաղթեց, բայց հասկացաւ որ չէ կարելի անտես անել մի ահաղին երկրի կա-րիքները, արդար պահանջները. անգլիական նրբամիտ քաղաքականութիւնը տեսաւ, որ միշտ իր զինուորների սպանների վրա յոյս դնել չէ կարելի. և սկսեց բարեկարգել երկիրը: Կառա-վարութիւնը ոչնչացրեց Հնդկական ընկերու-թեան արտօնութիւնները, իրեց նրանից կառա-վարելու իրաւունքը, ինքը սկսեց կառավարել և միմեանց ետևից մի շարք ընթերցանիք մտցրեց. բացվեցան համալսարաններ, բազմաթիւ այլ գաղութներ, երկաթուղիների ցանցը աւելի լը-տացաւ. տեղական ինքնավարութիւնը հաստատ-վեց լայն հիմքերի վրա, մասնւր ազատութիւն ստացաւ Հնդկաստանը սկսեց իր սեփական, տեղական ինքնուրոյն կենսքը, արագ քայլերով գնաց առաջադիւթեան ձանադարձով: 40 տար-վայ ընթացքում նա ստացաւ մի բարեկարգ, քաղաքակրթվող երկրի համբաւը:

Բայց ոչ մի վարչական սխտեմ միանգամայն ազատ չէ պակասութիւններից. անշուշտ Ան-գլիայի արածների մէջ կան թերութիւններ, կան նոյն իսկ շնաաակար «կողմեր» Ի մի-ջի այլոց կայ այն ցաւալի հանգամանքը, որ այդ ահաղին և ամենահարուստ երկի-րը պարբերաբար ենթարկվում է սովի սոր-սափներին և այնքան անպարտաւոր է դանդում այդ աղետի առաջ, որ ազգաբնակչութիւնը իս-կոյն մնում է անօգնական և սոված: Ե դառ-նում: Անցեալ տարվայ սովից և նրան յաջորդած ժանտախտից ցնցված հնդիկները այժմ սկսել են դանգամանք անգլիական տիրապետութեան պակասութիւնների դէմ: Զաւոճումը արտայայ-տութիւնը առ այժմ այն ապստամբական փոր-ձերն են, որոնք զոհ գնում անգլիական զինուորները:

Մենք արդէն հաղորդեցինք «Մալի» մէջ, որ անգլիական կառավարութիւնը ներկայ չլիթու-թիւնների առթիւ կամենում է մի շարք խիստ միջոցներ ձեռք առնել: Մեր կարծիքով Ան-գլիան բոլորովին սխալ և արեւալի ձանապարհ է ընտրում, մի ձանապարհ, որի վրա վաղուց կանգնած է Թիւրքիան և որի վրա էլ նա փորել է իր գերեզմանը—ժամանակի առաջացած բո-ղաբնակչութեան կարիքներից անաջացած բո-ղաբները զէնքի ոյծով խեղդելը հին աշխարհի, բռնութեան դարերի գործ էր: Անգլիան ինքը ցոյց է տուել Հնդկաստանին որ միայն այն պե-տութիւնն է առաջադէմ ու կենսունակ, որ ու-չադրութեամբ ակնաջ է դնում իր հպատակների դանգամանքներին և ոչինչ չէ խնայում այդ դան-գամանքը վերացնելու համար: Եւ Անգլիան պի-տի հետեւ այդ ուղղութեան, Թիւրքիայի պէս նեխված, ոչինչ ապագայ չունեցող կրօնական բռնապետութեան թողնելով խեղդվել երկրի ներքին բարեփոխութիւնների, արդար օրէնքնե-րի վախից:

Վիկտորիայի յօդուանի ժամանակ լօրդ Բոզ-բէրի առաջ, որ Անգլիան համաշխարհային աի-րապետութիւն է ձեռք բերել ոչ այնքան իր զօրքերի և թնդանութիւնների միջոցով, որքան իր ազատ հիմնարկութիւններով:—Իսկ միանգամայն անուրանալի է:

ՆԱՄԱԿ ԲՈՂԱՐՄԱՅԻՅ

Ռուսաճուր, յուլիսի 5-ին

Գաղութական ընտրութիւնը վերջանալու մօտ են, սակայն ընդհանուր առմամբ աշակերտը շատ քիչ օգտուած են: Ուղիղ խօսելով, գրեթէ 10—15 տարիների ի վեր տեղոյս հայ վարժարանը այն-քան կը յետադիմէ, որ այլ ևս իր կործանման գագաթնակէտին հասած է: Մյուս պատճառը մասնաւորաբար երկուք է. նախ կանոնաւոր վար-ժապետներ չունենալիս է, ու երկրորդ, վարժա-րանի չէնքը բոլորովին անյարմար ըլլալն է: Հարկ չեմ տեսնել աւելի մանրամասնութեան մէջ մանրէ զարդի խեղճութեան վերաբերմամբ:

Մեր էֆէնդիները վերջապէս հաճեցան նորէն հանգանակութեան սկսել երկուս վարժարան մը կառուցանելու նպատակաւ: Արդէն մի քանի տա-րի առաջ մի քիչ փարայ հաւաքած էին, յետոյ չենք գիտեր ինչ նկատումներով խնդիրը զոյուե-ցաւ: Ինչ որ է, այս անգամ գտնէ կարենան գործը գլուխ հանել հանդանակելով բաւական գումար մը, որն բաւ է վարժարանի կառուցման համար: Ռուսաճուրի հայ ազգաբնակչութիւնը, որ Բուլգարիոյ միւս քաղաքներու ազգաբնակչութիւն-

հեղեղ շատ աւելի բարձր դիրք մը բռնած է, այսօր ամեն տեսակէտով պէտք է աշխատի կառնել եղածին չափ շուտ իրականացնելու այս ամենակարեւոր հարցը, կառուցանելով երկսեռ վարժարան մը, ու մի քանի կարող և արժանաւոր վարժապետներ բերել տալով և յոռանք որ մօտ ապագայի մէջ կարող պիտի լինի իր առջի տեսքը բռնել. ահա այն ատեն միայն Ռուսները հայն կարող է աղաւթ համարձակ պարծենալ թէ՛ այս, մենք կանոնաւոր վարժարան ունինք:

Բ. Գեորգեան

ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻՅ

Չիկագո, յունիսի 15 ին

Ոչ մի երկիր այնչափ չէ յուզել կրօնական խնդիրը, որչափ Միացեալ Նահանգաց Ժողովուրդը: Քառասներորդ դարու ինքաւ կրօնի հիմնարկուններն և առաքելներն Ամերիկայէն պիտի ըլլան: Միտիսիսական մոլոկանդ հոսանքը դադարելու վրա է, նոր շրջան մը կը սկսի այսօր: Կրօնը դիտարկեալ հետ հաշտեցունելու կը ջանան ներկայիս պրօֆէսոր Ատլէր, Սալէք, Հէյլ և նաև հանրաժանութ ղօկտոր Մանկասարեան: Թէ՛ քննչակց կը գծէ անհաւատի սահմանը Մանկասարեան, մենք ստորի կախովիները: Մանկասարեան կը խօսի ամեն կիւրակէ Զիքալօյի Օփերա-Հաուզի (Opera-Hause) մէջ, ի ներկայութեան հաղաբաւոր ինտելիգենտ ունկնդրաց:

Հարկը յիստու տարի առաջ Անգլիոյ դատարանաց միտն մէջ հարցուցին ընդհանուր դատաւարներ թէ՛ ինչ ըսել է անհաւատութիւնը. նա պատասխանեց՝ «Շատ որ չի հաւատար Քրիստոսի, անհաւատ մ'է: Երբ կը նայինք աշխարհի տարբեր մասանց վրա, կը տեսնենք, որ նա, որ իր երկրի կրօնին չի հաւատար, անհաւատ մ'է. ասով մասնական մը Թիւրքիոյ մէջ հաւատացեալ մէ, իսկ Լժնտօնի մէջ անհաւատ մ'է: Քրիստոնեայ մը Պոնտօնի մէջ հաւատացեալ իսկ փեթիթի մէջ անհաւատ մ'է: 1861-ին Ղազարաթի անհաւատ բառին սահմանը փոխեց և ըսաւ. «Այլ ևս ոչ հիշան, ոչ մասնէտականը, և ոչ ալ կաթօլիկը անհաւատներ են, այլ անոնք, որ բնաւ կրօնը չունին: Այսօր սակայն անհաւատ բառին սահմանը աւելի ընդարձակ է և որոշ: Անհաւատութիւն մը կայ, որ միասակար է, անհաւատութիւն մ'ալ կայ, որ օգտակար է: Մարդկային պատմութեան մէջ կը տեսնենք, թէ ամեն դար իւր անհաւատն ունենցած է, և զրեթէ այդ դարու յառաջագիւտութիւն այն անհաւատի կամ անհաւատներին կը պարտի: Մէկ դարու անհաւատն յաջորդող դարու սուրբն եղած է: Յայտ կուտայտ հայութեան, նորեկ քրիստոնեաներն անհաւատներ էին. յայտ կաթօլիկ աշխարհին գերմանացի բողոքականն չարախրտ անհաւատ մ'էր: Մարդկութիւնն միշտ հաւատացեալ, բայց ազէտ պիտի մնար: Բողոքեան առաջագիւտի է:

Առաջին անհաւատն Անագաւորութիւնն էր, որ հակառակ բոլոր հեղին հաւատոյն, բողոքեց թէ Ապոկալիպսի չի հեղինակն և հրատարակեալ արեւին, անհաւատ կոչեցին զայն, բայց նա էր, որ բոլոր Յունաստանի մէջ քննադատական ոգին արթնացուց, և զփերկելէ և զՊաղատոն յառաջ բերաւ: Սոկրատ Ողիմպեան անբարոյական աստուծոյն դէմ բողոքեց, ձայն բարձրացուց Աթէնքի փողոցներուն մէջ և մահուան դատապարտուեցաւ. բայց Սոկրատի անհաւատութիւնն էր, որ 2000 տարուան փիլիսոփայութիւնն սնուց: Հայփիլաթիսն էր, որ իր ժամանակի իմաստասիրութիւնն քննադատեալով Աթէնքի քրիստոնեայ Աթէնքի փոխեց: Իսկ ներկայի յառաջագիւտութեան մեծ մասը կը պարտինք Դարվինի, Սպէնսըրի, Հէքսլիի, Էմբընի, Փարքըրի և Օմանեայի: Միթէ՛ Քրիստոս ինքը անհաւատ մը չէր, չի բողոքեց իր ժամանակի աստուածաբանական զօգմաներու դէմ, բոլոր նիւթապաշտութեան դէմ կուէնով՝ ժամանակի ուղղափառութեան հիմքն քանդեց, աւանդելով աշխարհին այն յաւիտենական ճշմարտութիւնը, թէ Աստուած հոգի է և զայն պաշտողները հոգիով պաշտելու են: Քրիստոսի անհաւատութիւնն 1800 տարիներու հաւատքն եղած է. անոր անհաւատութիւնն մեր փրկութիւնը եղաւ, անոր անհաւատութիւնը՝ մեր հաւատքը: Տեսնենք թէ որն է միասակար անհաւատութիւնը: Անհաւատներ կան, որ աշխարհի վրա կը նայեն և աչքերնին կը գոցեն, աշխարհին բանաստեղծութիւնն նայել չեն ուզեր, մահուան և յուսախաբութեան դէմ կը բողոքեն և յուսով

հրճուիլ չեն ողբեր այս տեսակ անհաւատից հոգոյն թիւերն բնաւ թոթափած չեն, սրտերնին տրոփած չէ. միայն կենաց շուքը տեսած են և անոր իրականութեան առջև կոյր կը մը: Նոր փառաւոր լուսնեան, մտաց այս վիճակը մտքի հաղորդութեան արդիւնք է: Այն աստուածաբանը, որ պատճառաբանելէ կը վախնայ, տըրանց սրտի մեծութեան մտքի մեծութիւնն անարմատ և անծաղիկ է: Եզրիպտոսի բողոքեան հակա է, բայց գերեզմաններ են. անհաւատ են անոնք, որոց մէջ սիրող գործօնը սովորման եղած են մտքի մեծութեամբ. առանց այս բարոյական անհաւատութեան անհաւատներն անօգուտ են մարդկութեան փոխախառն և տկար ոգիներու համար: Ոչինչ սուրբ է և տիեզերքը համար կատարել մը Այդ տեսակ հոգիներ ձառնապարհի վրա եղած չափին կը նային, անտեսելով ուղիանոսի մեծութիւնն. այդ տեսակները կապիկատիւ հոգիներ են, որ զրպարտիչ բաներ կը մտնան ատելու համար. այս տեսակ հոգիներու ստիգ տակ, և անոնց թիւնաւոր չունչն ծածկուած մարդիկ իրենց գլուխը կը կախեն: Յուսեալ հոգիներ բարձր խորհուրդներ բնաւ չեն յղանար, կը տեսնեն մարդուն մէջ ինչ որ դուր է և անոր բարոյական բարձրութեան աչք կը գոցեն, կը դատապարտեն փոթորիկն և ջրը: Հեղեղն և երբէք չեն խօսեր այն անհաւատ հոռիներուն, զաշտի ծաղկանց, որ զորախտ յուշկածեն Կրօնքի մէջ կը տեսնեն նախապաշարու, ստույթին և աղետ, բայց չեն տեսներ այն հաւատքն յոյսն ու սէրն որ քաղցացուցած են անհաւատ կեանքեր: Եթէ կոյր հաւատք մը կայ, միթէ կոյր անհաւատութիւն մը ալ չը կայ: Ճշմարտութիւնն վախճողն անհաւատ մը է, ճշմարտութիւնը ծածկողն իր մտքին դաւաճանքը: Նա որ իր գաղափարը, կամ իր կուսակցութիւնը կը սիրէ տաւակ ըսն ճշմարտութիւնը, նա անհաւատ մը է: Այն ճիշդութիւնն որ ըսաւ, թէ Ֆրանսիոյ աւելի պիտի սիրէ քան Գերմանիա, որովհետև անհաւատ Ֆրանսիան այնքան չի վնասեր իրենց քան բողոքական Գերմանիա, նա անհաւատ մը է. այն պատմաբանը որ կրօնի պատմութեան էջերն յաճախ սև կը գծէ, նա անհաւատ մը է:

Հրատ

ԱՐՏԱՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Նորերս անգլիական պարլամենտում կըրգոն յայտնեց, որ Նուամ Գրօզին կրեաէի ընդհանուր նահանգապետ նշանակելու հարցը դեռ բանակցութեան առարկայ է մեծ պետութիւններին մէջ: Այժմ գերմանական «National Zeitung» լրագիրը հաղորդում է, որ մի քանի պետութիւններ և մասնաւորապէս Գերմանիան դէմ են Շվեյցարիայի հանրապետութեան նախկին նախագահի կանդիդատութեան այն պատճառով, որ նրա վարմունքը, իբրեւ հայկական կոմիտէի գլխավոր, հարկաւոր երաշխաւորութիւնը չէ ներկայանում, թէ նա կարող է կառավարել Կրեմլին անպատշաճութեամբ: Եթէ սուլթանի այժմեան անվստահութիւնը և կասկածաշունչութիւնը կը ուստականայ Գրօզի նշանակելով, այն ժամանակ խաղող բանակցութիւնների այժմեան զբաւարութիւնները աւելի կը մեծանան: Այդ պատճառով Գերմանիան մերթիւ է իր համաձայնութիւնը տալ Գրօզի կանդիդատութեան:

—Ջաւադ փաշայի կրեաէի ընդհանուր նահանգապետ նշանակելը արդէն խախտուել է Կրեաէի մահաբեկականներին վճռի գործակալութեան հաղորդում են Կանէից, յուլիսի 9 ից, Վահանգապետը գնաց երէկ Բեռլինի ուստի ծովապետի նաւը, որպէս զի այնուիւ տեղեկութիւններ հաղորդէ վերջին անկարգութիւնների մասին: Շարաթ օր թիւրքերը թողնելով քաղաքը, յարձակվեցին քրիստոնեաների վրա: սպանեցին 7 հոգի, վիրաւորեցին երեքին և կուրացրին մէկին: Երէկ, անդէն թիւրքերը յարձակվեցին ուստաց մի զորախմբի վրա, որ պաշարեղէն էր տանում քրիստոնեաների համար:

Ջիւնիւնները վաղեցիկ յարձակվողներին հրացանի կրթի հարուածներով:

—Գերմանիան ամեն քայլում կամենում է անակցութիւն ցոյց տալ Թիւրքիային: Նորերս անգլիական պարլամենտում կըրգոն յայտնեց այն միտքը, որ Կրեաէի խաղաղացումը պէտք է յանձնվի կրեաական քրիստոնեաներին: Եւ ահա «Nord. Allg. Zeitung» Բերլինի կիսապաշտօնական լրագիրը սատիկ աւարկում է այդ կարծիքի դէմ: «Այդպիսի վէճի, ասում է լրագիրը, կը նշանակի մասնակ կրեաական մասնատկանների քրիստոնեաների ձեռքը և զրկել սուլթանին իր ազնիւ հպատակներին պաշտպանելու հնարանորոշիւնից. եթէ կրեաական մասնատկանները նոյնպէս մարդիկ են, մարդասիրութեան հակառակ կը լինի դոհնը մասնատկան փոքրամասնութիւնը քրիստոնեայ մեծամասնութեան ատելութեանը:

—Սուլթանը, ստիպվելով խոնարհվել Եւրոպայի կամքի առաջ, իր սովորութեան համաձայն, աշխատում է նորանոր ձգձգումներ առաջ բերել: Այժմ նա մի նոր ծրագիր է առաջարկում—փոխանակել Թեսալիան Կրեաէի հետ: Բացի դրանից, ինչպէս ենթադրում են, նա նոր դժուարութիւններ պէտք է յարուցանի միւս խնդիրներին վերաբերմամբ: Սակայն, ինչպէս երևում է, Եւրոպայի համբերութիւնը արդէն սպառվել է «Nord» լրագիրը հետեւեալն է գրում յուլիսի 9 ից. «Ե. Գրան անուր յապաղումները և ձգձգումները հայտնութեան բանակցութիւնների ժամանակ, վերջ ի վերջոյ սպառել են Եւրոպայի համբերութիւնը: Թիւրքիան չուտով կը վարձի իր վրա իր կառավարութեան անմբարկելի և անուղղափառ դիրքը: հետեւեալները, որովհետև Եւրոպան հաստատ վճռել է ոչ մի դէպքում չանել Թիւրքիային, բայց այն, որ ձեռնարկել են զետեղանքները: Եթէ Թիւրքիայի այդ վարմունքը կը չարենակվի, Ռուսաստանը և միւս սլետութիւնները կը դիմեն շատ նշանաւոր ուղիմատումով:

—Լրագիրները հաղորդում են որ Անգլիայի քաղաքականութիւնը Թիւրքիայի վերաբերմամբ յանկարծ փոխվեց: Թեսալիական հարցի լուծման ժամանակ, երբ հարկաւոր եղաւ մտածել թէ ինչ ստիպողական միջոցներ պէտք է գործ դնել Թիւրքիայի դէմ, Անգլիան սկսեց զանազան պատճառաբանութիւններ բերել, ուստի ստիպողական միջոցներ հարցը բնաձգվեց: Թամանայն դէպք, յայտնի է որ այդ միջոցների վերաբերմամբ պետութիւնների մէջ համաձայնութիւն չը կայացաւ: Թէ ինչու Անգլիան յանկարծ սկսեց Թիւրքիայի բարեկամութիւնը որոնել, այդ մասով հակասալի է. որովհետև թիւրքը զործակալները սկսել են Հնդկաստանում և Եգիպտոսում ապստամբութիւն քարոզել և անգլիական կառավարութիւնը վախում է այդ ապստամբութիւնից:

—Բուլղարիայում ապրող մակեդոնացիների օրգան «Глас. Макед.» լրագիրը, խօսելով սուլթանի անվերջ ձգձգումների մասին, այն միտքն է յայտնում թէ թիւրքերը շատ լաւ դիմեն ժամանակ վատակել խառնել, օգուտ քաղել ամեն մի հանգամանքից: Նրանց լաւ յայտնի է որ Եւրոպան ինքը պատերազմ չի սկսի, և միայն ստիպողական միջոցը այն կը լինի, որ Եւրոպան Բալկանեան պետութիւններին կառավարիչ պատերազմ սկսել: Ահա այդ բանի առաջին առնելու համար թիւրքերը զօրք են կուտում սահմանների վրա և միևնույն ժամանակ ամեն ջանք գործ են դնում որ կռիւ և փոխադարձ անվստահութիւն սերմանեն Եւրոպայի, Բուլղարիայի և Ռումինիայի մէջ, որպէս զի եթէ լինի պատերազմ, այդ աղբերը չը միանան և թիւրքերը աւան մէկի հետ առանձին գործ ունենան: Լրագիրը չարենակում է. «Իսկ մենք միայն զուր յոյսեր ենք տածում և պահպանում ենք խաղաղութիւնը: Մեզ ասացին որ Էնֆօրմներ կը ստանանք, մենք հաւանացինք և սպասում ենք: Որովմիջ յանցաւոր միամտութիւնն:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աս քանի օրերը ուստաց «Акымерка» ամսագիրը հաղորդեց, որ Ամերիկայում լոյս է ընկել մի մարդ-կոկորդիլոս, որի գլուխը բոլորովին նման է կոկորդիլոսի գլխին, ունի անթիւ սուր առամներ, խօսել չէ կարողանում և սիրում է ապրել ջրի մէջ: Հրէքը, ամսագրի ասելով, ծնվել է բոլորովին առողջ ծնողներից:

մայրը ծնողներու թիւինց քիչ առաջ տեսել էր երկու կոկորդիլոսների կռիւը, սատիկ վախեցել էր և այդ պատճառով ծնեց կոկորդիլոս երեխայ: Այդ լուրը, որ հաղորդում էր մի մասնագիտական օրգան, նման չէր այն անթիւ աստվերներին, որոնք յորինվում են լրագրական լիւրագրականներին: Կողմից, և հաւատ էր ներշնչում Այժմ պրօֆէսոր Շիմկելիչ «С. Пет. Вѣд.» լրագրի մէջ ապացուցանում է, որ այս կոկորդիլոսի պատմութիւնը առասպել է. մի և նոյն ժամանակ նա ցոյց է տալիս, թէ որքան տգէտ է «Акымерка» լրագրի խմբագրութիւնը, որ չը գիտէ, թէ երեխան յոր արգելադրու կերպարանաւորվում է ծնողներու թիւինց շատ առաջ, հետեւաբար ծնողներու թիւինց քիչ առաջ տեսած կոկորդիլոսը ոչինչ աղբեցութիւն չէր անի մօր վրա:

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՇԱԿԱՅ, 15 յուլիսի: Կազանի երկաթուղու ապրանքային կայարանում տեղի ունեցած այսօրվայ հրդեհի ժամանակ այրվեցին պատշօթի վրա դուրս հանված 200 վագոն ցորեն, բամբակ, բուրդ և իւր, մինչև 15 վագոն մանուֆակտուրային արարած, 5 ցիստերն նաւթի և մինչև 100 վագոն ցորեն:

Ֆիլիպովով, 15 յուլիսի: Բոյնիցի գործը պրօկուրորը առաջարկում է մահվան պատժի ենթարկել Ղօվկիչին և Վասիլեվին նախաժողովում ղեկավարութեամբ սպանութիւն կատարած լինելուն համար. պրօկուրորի օգնականը սպանութեան մէջ անմեղ է համարում Նիկոլ Բոյնիցին և բացատրում է այն պատճառները, որոնք ապացուցանում են բոսնիացի Գեւչի Բոյնիցի կատարեալ յանցաւորութիւնը: Քննութիւնը դադարեցրված է:

Սիւլի, 15 յուլիսի: Չիտայում, Նալական գայի մօտ, գիշերը ընկնեցը յարձակում գործեցին անգլիական բանակի վրա: Անգլիացիների կողմից սպանված է 1 պորուչիկ, վիրաւորված են 3 շտաբ-օֆիցեր և 1 պորուչիկ:

ԿեՅՈՒ, 17 յուլիսի: «Kölnis. Zeit» լրագրին հրում են Կ. Պոլսի բանակցութիւնների մասին հետեւեալը. «Հայտնութեան զանազան մէջ Լուրցրված չէր մի այնպիսի պայման, որ անվիճելի կերպով երաշխաւորէր պատերազմական տուգանքի վճարումը: Զէ կարելի պահանջել, որ սուլթանը ընդունի մի դաշնագիր, որի կատարումը յոյների կողմից աւելի քան անհատական է: Այդ ղէպում միակ երաշխաւորութիւնը կը լինէր Եւրոպական հակադիւրիւնը յունական ֆինանսների վրա:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 17 յուլիսի: Կազմված են հայտնութեան պայմանագրի ինչ յօդուածներ: Կարելի է յոյս ունենալ որ մեծ պետութիւններ կը համաձայնեն յունական ֆինանսների վերահսկողութեան մասին: Թիւրքական շրջաններում յամառ կերպով պնդում են, որ մինչև հայտնութեան դաշնագիր ստորագրելը, պէտք է պահանջել կրեաական հարցի լուծումը:

ԲեՅՈՒՆ, 17 յուլիսի: Գերմանիայի պատերազմական տուգանքի հարցում բռնած դիրքի մասին «National Zeit» ասում է. «Զէ կարելի մտածել, որ Բերլինի կարիքները պատերազմական տուգանքի հարցի մէջ բռնած իր բացատիկ դիրքով կամենար կասեցնել գործերի ընթացքը: Ինքնին կարիքները իր վարմունքով կամենում է աղաւթ պահել իրան ապագայի յանդիմանութիւնից, որ նա, իբր թէ, գրքում էր սուլթանին հրաժարվել Թեսալիայի նման գրաւակները, տալով նրան այնպիսի խոստումներ, որոնց խաբուսիկ նրաւորութիւնը յայտնի էր չէր զրկւած վայրկեաններն:

Ֆիլիպովով, 18 յուլիսի: Պաշտպանողական ճառերից յետոյ դատարանը, երեկոյեան ժամը 7-ին, առանձնացաւ խորհրդակցութեան համար: Գատաւճիտը կարտասանվի վաղը, առաւօտեան ժամը 9-ին:

ԲՕՄԲԵՅ, 17 յուլիսի: Պոնայում նոր՝ ձերբակալութիւններ եղան բրիտանական կառավարութեան ղէմ ապստամբեցնելու մեղադրանքի համար: Զերբակալածների թւումն է «Բէլգրադ» լրագրի հրատարակիչը: Սպասվում են նոր կալանաւորութիւններ:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 17 յուլիսի: Լուր կայ, որ յուլիսի 18-ին, Թօփիսանում, կը կայանայ իստ, որի նպատակը կը լինի կազմել մի յօդուած զինուորական վարձատրութեան և յունական ֆինանսների վրա կոմպոզիտ հաստատելու մասին:

Ֆիլիպովով, 17 յուլիսի: Կէս քիշերից յետոյ դատարանը Բոյնիցի գործի մասին յայտարարեց հետեւեալ վճիռը: Կապիտան Բոյնիցի միաձայն ձառնչված է մեղաւոր նախախտածած սպանութեան մէջ սակայն մեղմացնող հանգամանքներով. Նոյնից և Վասիլեւի մեղաւոր են սպանութեան մէջ, առանց նախօրը դատարանութեան, շատ մեղմացնող հանգամանքներով: Կապիտան Բոյնից և Նոյնից զատապարտված են ցմա՛ ծանր բանտարկելութեան, Վասիլեւի վից տարի և ութ ամիս բանտարկութեան, Նիկոլայ Բոյնից արգաքացրած է:

Սիւլի, 17 յուլիսի: Երէկ և անցեալ օրը տեղի ունեցան իրտա կռիւներ չիտայեցիների հետ: Անգլիացիների կողմից սպանված են 13, վիրաւորվել են 43 մարդ:

Типографія Канцел. Главпочт. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. канц.